

III/6 Terciární deklinační paradigmata: prónómina a numerália

6.0 Úvod. Jak vyložit periferii deklinačního systému

Jelikož jsme se v této práci rozhodli pro čistě morfosyntaktické vymezení slovních druhů, musíme jednoznačně prohlásit, že zájmena ani číslovky slovními druhy nejsou (I/2). Existují však lexikální jednotky, morfosyntakticky zařaditelné jako adjektiva a substantiva (některé mohou spadat i do obou tříd zároveň), jež se vyznačují úzce specifickou lexikální sémantikou, textově-deiktickou (u zájmen) nebo kvantitativní (u číslovek), jsou vystavené některým syntaktickým omezením (nejčastěji tomu, že je nelze syntakticky rozvíjet) a především vykazují morfologické zvláštnosti, jaké v primární, substantivní ani v sekundární, adjektivní deklinaci nepotkáme. Právě proto mluvíme o deklinaci terciární. V této kapitole se zaměříme na formální deklinační paradigmata dotyčných lexémů v jejich platnosti adjektivní (většinou) nebo substantivní (menšinově). Znat tvarosloví (nejen) litevských zájmen a číslovek však předpokládá znát též kategorie a prostředky morfologické derivace, jež od základních lexikálních jednotek, adjektiv a substantiv, odvozuje další adjektiva a substantiva, případně též adverbia. Ve smyslu 1.2 jde o transformace lexikálně-paradigmatické a lexikálně-syntagmatické. Soustavně je popíšeme až v navazujícím svazku (IV/3), kde zároveň uvidíme, jak málo početné jsou lexikální kořeny, z nichž zájmena i číslovky vycházejí; zde si jejich kmenotvorby budeme všimnout jen v té míře, jaká je nezbytná pro uchopení formální morfologie. Výklad formálních paradigmat, podle nichž se zájmena a číslovky skloňují, rozložíme do čtyř oddílů:

- 6.1 Zájmena «rodová» (jako *jìs*, *tóks*, *mānas*)
- 6.2 Zájmena «bezrodá» (jako *àš*, *mēs*, *sáu*) a číslovky “2”, “3”
- 6.3 Ostatní číslovky syntakticky nekoordinované (jako “4” – “10”, “13”, “30”, “100”, “1000”)
- 6.4 Ostatní zájmena, morfosyntakticky komplexní (jako *šitas*, *mùdu*, *kai kurìs*, *kas nòrs*, *kàs ne kàs*), a číslovky syntakticky koordinované (jako “3.333”)

Toto rozložení nevychází z tradičního sémantického dělení zájmen a číslovek, nýbrž ze zvláštností, jež terciární sféra vnáší do vztahu mezi kategoriálním a formálním paradigmatem. Poznáme jak novou prosodickou charakteristiku kmene, tak dosud neužívané diftongové alomorfy koncovek (6.1), poznáme formální paradigmata s proměnou hranice mezi «kmenem» a «koncovkou» (6.2), deklinaci redukovanou až defektní (6.3) i komplexní deklinaci vícesložkových kmenů (6.4).

Porovnejme nyní toto rozdělení, motivované výlučně popisem formálních deklinačních odlišností, s tradičními kategoriemi, jež formální morfologii podřizují lexikální sémantice.

Začneme zájmeny paradigmaticky rozlišujícími rod (6.1). Tradičně se jim říká «rodová» a stejně tak tradičně se dělí na ukazovací, tázací, vztažná a neurčitá. My k nim přidáme ještě několik lexikálních jednotek z tradičních kategorií zájmen osobních (*jìs*, *jì*, *jiē*, *jōs* ‘on, ona, oni, ony’) a přivlastňovacích (*mānas* ‘můj vlastní’) a budeme na ně nahlížet jako na adjektiva či přechylovaná substantiva sloužící k deixi v rámci diskursní situace.

Ve skupině «bezrodých» zájmen (6.2) tak zbudou nepřechylovaná substantiva s deiktickou sémantikou, jež odkazují buď k osobám diskursním (*àš*, *tù* ‘já, ty’), nebo k osobě (v syntaktické roli) podmětu (*sáu* ‘sobě’), a neohebné výrazy, jež v postavení atributivním označují obecný vztah k právě uvedeným osobám (*màno*, *tàvo*, *sàvo* ‘můj, tvůj, svůj’).

Na rozdíl od češtiny nezahrnujeme v litevštině mezi bezrodá zájmena osobní zvrtnou příklonku *si* (II/2.2.4). Tu pokládáme za morf slovesný. Důvod je trojí. 1° Litevská příklonka *si* je plně inkorporována do slovesného tvaru, zatímco česká může stát i mi-

mo sloveso. 2° Litevská zvrtná příklonka nemá protějšek v příklonkách jiných osob, kdežto k českému *si* existuje ještě *mi*, *ti*, *mu*. 3° Litevská příklonka se vyskytuje v jediné podobě, a tudíž nelze mluvit ani o zbytku flexe, jak to v češtině stále dovoluje protiklad *D si :: A se*.

Bezrodé je rovněž tázací a vztažné zájmeno *kàs*, které svou formální paradigmatickou sice spadá do oddílu 6.1, leč vykazuje i kategoriální zvláštnost oddílu 6.2. Z hlediska systémového uchopení příslušných lexémů nestačí pouze vyložit jejich formální paradigmatickou, ale též objasnit jejich morfosyntaktické chování při větné kongruenci (6.2.1.1–2) a textovou příznakovost jejich deixe (probereme až v navazujícím svazku zároveň se všemi zdvořilostními ekvivalenty výrazů pro diskursní osoby, cf. IV/2.1).

Číslovky (6.3) nevymežeme jako slovní druh, ale jako soubor lexikálních kořenů. Morfologicky nejjednodušší kmen mají číslovky zvané «základní» ('tři'), morfologicky složitější, příznakový kmen mají číslovky «řadové» ('třetí'), «druhové» ('troje'), «hromadné» ('trojice'), «podílné» ('třetina', 'půltřetího'). U «základních» číslovek vyložíme jistou minimální lexikální kmenotvorbu, aby bylo vidět, jak se slovem 'tři' souvisí slova 'třináct' a 'třicet', kmenotvorbu příznakových číslovek však vyložíme až v dalším svazku (IV/3). Formální paradigmata základních číslovek připouštějí značný pádový synkretismus: jejich lexikální sémantika je totiž tak specifická, že se může stát nadbytečným vyznačovat v plné míře všechny morfosyntaktické vztahy, v nichž číslovka coby lexikální jednotka vystupuje.

Zájmena i číslovky vytvářejí řadu dvousložkových (vzácněji i složitějších) komplexů, které syntakticky fungují jako jediné (plnovýznamové) slovo a fonotakticky někdy i nosí jediný (hlavní slovní) přízvuk. V komplexu je alespoň jedna složka ohýbatelná a ta se skloňuje podle již známých zájmenných či číslovkových paradigmatických typů. Komplexy typově nerozhojňují formální paradigmatickou litevského jména, přesto však představují oblast, ve které je třeba se gramaticky zorientovat: znát jazyk znamená též vědět, jaké složky komplexu vytvářejí a která ze složek se v kterém komplexu skloňuje.

Tak v českém komplexu *tam-ten* se skloňuje složka druhá, kdežto v komplexu *ten-to* první, ačkoliv složku *-to* lze formálně skloňovat též. Ani neskloňná složka *tam-* není zcela vyloučena z morfématických komutací, jak dokládají výrazy *tady-ten*, *tam-hle-ten* (s alomorfem *tám-hle-ten*) a *tady-hle-ten*.

V oddíle 6.4 se zaměříme na formální podobu komplexů (morfologie usouvztažňovací), jejich sémantice a odvozování (morfologie slovtvorná) se budeme věnovat v dalším svazku (IV/3).

6.1 Dodatečné úpravy sekundárních typů: zájmena «rodová»

V oddíle 4.1 jsme coby zvláštní morfologický konstrukt předvedli deklinační typy litevského adjektíva. Třírozměrné kategoriální paradigma o složkách PÁD – ČÍSLO – ROD jsme uchopili pomocí dvou rodově specifických dílčích typů (MASC – FEM) a na těch pak ukázali, v čem se sekundární, adjektívní typy liší od typů primárních, substantivních. V obou rodových složkách šlo o synkretismus V&N.SG, v dílčích typech maskulína jsme navíc konstatovali výskyt zvláštních koncovek signalizujících «nesubstantivní deklinaci» (4.1.2). Výraz «nesubstantivní deklinace» se nyní ukazuje trochu nešikovný: ony zvláštní koncovky se totiž uplatňují i u takových zájmen, jež jsou v našem vymezení substantívy. Jak jsme nicméně upozornili již v oddíle 6.0, jde o substantíva zvláštní, syntakticky i sémanticky příznaková. Postačí tedy, upřesníme-li, že ikonická hodnota «nesubstantivní deklinace» označuje odchylku od nepříznakových, syntakticky i sémanticky neomezených substantív.

Slovnědruhové zařazení rodového zájmena se může měnit. Ve větě *tā žmōgy aš kaž-kuř esū mātēs* 'toho člověka jsem už někde viděl' vystupuje výraz *tā* (A.SG MASC) jako adjektivum (shodou okolností proklitické) v syntaktické roli PŘÍVLASTEK, ve větě *...o tā aš paskuī mačiaū dār kelīs kartūs* '...a toho jsem později viděl ještě několikrát' vystupuje týž výraz *tā* (A.SG MASC) jako substantivum (shodou okolností s vlastním fonotaktickým přízvukem) v syntaktické roli PŘEDMĚT.

V oddíle 4.2.4 jsme tvrdili, že ikonické koncovky nesubstantivní deklinace usnadňují orientaci v syntaktické struktuře věty tím, že zvýrazňují větný člen v postavení atributu. Dodejme k tomu, že právě ta příznaková substantiva, v jejichž deklinaci se objevují nesubstantivní koncovky, atributem vůbec rozvíjena být nemohou.

6.1.1 Kategoriální paradigma, které nyní předvedeme, bude stejně jako u adjektiv tvořeno trojicí sémat z kategorií PÁD – ČÍSLO – ROD. Rod (o obvyklých hodnotách MASC a FEM) zavádíme soustavně, bez ohledu na to, zda do paradigmatu zařazujeme (morfosyntaktické) adjektivum nebo substantivum. Naše pozice, že rod substantiva je významově irelevantní (1.3.3), se nijak nemění: k již známé skutečnosti, že rod substantiva je v jazykovém systému relevantní kongruenčně, pouze dodáme, že je relevantní též deikticky, sc. pro jazykovou referenci v textu. Deiktická substantiva se proto vyskytují ve dvojicích. V kategorii čísla nadále rozlišujeme tři hodnoty (SG – PL – DU). Uvidíme, že u deiktických výrazů se duálu používá podstatně víc než u jiných jmen. Do kategorie pádu nezahrnujeme transperiferní séma VOKATÍV, které je pro deixi neuplatnitelné.

6.1.2 Formální paradigmata, jež v této práci pojímáme jako individuální konstrukty vázané na konkrétní lexikální jednotky, popisujeme pomocí (deklinačních) paradigmatických typů, koncovkových sad schopných obsloužit větší množství lexikálních kmenů. Soubory kmenů, z nichž lexémy zájmen a číslovek vycházejí, nejsou početně nijak veliké, přesto pokládáme za úsporné v této části 6.1 s paradigmatickými typy pracovat. Vzhledem k rodovému střídání půjde stejně jako u adjektiv (cap.4) o dvojice rodově specifických tabulek pro MASC a FEM.

Dílčí typy FEM vycházejí z typu **IV**, a to v plně palatalizační škále **IV** → **IV.a** → **IV.b** bez jakýchkoliv odchylek v morfonématické či morfoprosodématické struktuře koncovek. Dílčí paradigmata MASC vycházejí z typu **P** (stejně jako **I^α**), leč fonématická stavba jeho morfů se vyznačuje několika zvláštnostmi. Abstraktní typ **P**, jež jsme předvedli v 2. kapitole této III. knihy, nabízí v jistých kategoriích dva různé alomorfy, odlišené délkou vokalické base (stupeň krátký :: dvojhlaskový). Alternace postihuje krajní samohlásky: přední *i* ↔ *ie* a zadní *u* ↔ *uo*. Když jsme v kapitole 4 při popisu sekundární deklinace rozebírali dílčí paradigmata MASC, upozornili jsme (4.2.1), že dílčí paradigma **I^α** lze vnímat jako typ **P**, jenž nabyl jednoznačné podoby tím, že ve všech případech výběru volí krátký alomorf. V terciární deklinaci se u dílčích typů MASC uplatňují alomorfy dlouhé, a to buď zároveň pro přední i zadní vokalickou basi, nebo pouze pro přední. Takovéto dílčí typy budeme označovat indexem α^{++} , pokud volí dvojhlaskovou variantu v obou vokalických basích, indexem α^{+} , pokud volí dvojhlaskovou variantu pouze v přední vokalické basi. Teoreticky tak dostáváme typy **I^{α++}** a **I^{α+}**, kde počet znamének ⁺ vyjadřuje míru dvojhlaskových odchylek od již známého dílčího typu **I^α**. I na takové typy lze vztáhnout palatalizaci, jednoduchou (cf. **I** → **I.a**, **I^α** → **I.a^α**) i složenou (cf. **I.a** → **I.b**, **I.a^α** → **I.b^α**), takže litevský systém připouští potenciálně šest nových dílčích typů MASC: **I^{α++}** a **I^{α+}**, **I.a^{α++}** a **I.a^{α+}**, **I.b^{α++}** a **I.b^{α+}**. Litevský úsus však dává uplatnění pouze třem z nich: **I^{α++}**, **I.b^{α++}**, **I.b^{α+}**.

Celkem se v deklinaci «rodových» zájmen uplatňují čtyři rodově specifické typy. Jejich přehled podává tabulka T 6.1/1. První tři jsou nové, specifické pro terciární deklinaci, čtvrtý známe již z deklinace sekundární. Zde jej uvádíme pro kontrast. Jednotlivé deklinační typy předvedeme v dalších částech oddílu 6.1 v tabulkách T 6.1/2–4 na skloňovacích vzorech konkrétních lexikálních jednotek s konkrétní prosodickou charakteristikou. Obecnou sémantickou charakteristiku všech čtyř typů pak podáme v části 6.1.6. Dvojhlaskový alomorf se může vyskytnout i v jedné okrajové koncovce FEM, sc. N//A.DU. To vyznačujeme indexem (+) u příslušného femininního typu.

T 6.1/1	MASCVLINVM	FEMININVM
	I^{α++}	IV⁽⁺⁾
	I.b^{α++}	IV.b⁽⁺⁾
	I.b^{α+}	IV.a
	I^α	IV

6.1.3 Než však ohlášené vzory předvedeme, musíme vyložit ještě dvě prosodické zvláštnosti, které se s nimi pojí. První budeme říkat ABSOLUTNÍ OXYTONACE: slovní přízvuk je vždy na koncovce, a to i na koncovkách, jež nesouce prosodickou charakteristiku $\text{h} \emptyset$, v jiných paradigmatech přízvuk nikdy nepřijímají. Absolutní oxytonaci (AO) nelze pokládat za jev vynucený okolnostmi, jmenovitě tím, že kmen sám nemá žádnou slabiku, na níž by přízvuk mohl spočinout, cf. /'t-&-as^{h∅}/ > /'tās/ 'ten'; postihuje totiž i slova s kmenem slabičným, cf. /'an-&-as^{h∅}/ > /a'nās/ 'onen'. Musíme ji proto prohlásit za zvláštní prosodickou charakteristiku, odlišnou od těch, s nimiž jsme dosud pracovali (cf. 2.3). Pro samostatný popis empirického jevu, že skloňované jméno má ve všech pádech přízvuk na koncovce, jistě nepotřebujeme rozlišovat mezi prosodickými vlastnostmi koncovky a kmene. Jelikož však celkový aparát našeho popisu vyžaduje, abychom prosodicky mezi kmenem a koncovkou coby svébytnými morfy důsledně rozlišovali, musíme rozhodnout, kam rys absolutní oxytonace (AO) přiřadit. Přiřadíme jej kmeni, takže konkatenaci kmenového morfu s koncovkovým budeme zapisovat /'an_{AO}-&-as^{h∅}/ > /a'nās/ (vs. /'kit_{2B}-&-as^{h∅}/ > /'kitās/).

Vedle absolutních oxyton, jež přenášejí přízvuk na koncovku jakékoliv prosodické charakteristiky (tedy i té, jež jinak přízvuk nepřijímá), se v terciární deklinaci vyskytují též ABSOLUTNÍ PAROXYTONA (AP), jež si ve všech případech udržují přízvuk na kmeni, a to i tehdy, když v jiné deklinaci by si koncovka přízvuk z kmene přetáhla. Absolutní paroxytona se zdánlivě chovají jako 1A, leč jejich kmen tomu morfoprosodématicky není disponován z důvodů vyložených v 2.4.1, cf. /'šit_{AP}-&-a^{∅b}/ > /'šitā/ (vs. /'kit_{2B}-&-a^{∅b}/ > /ki'tā/).

6.1.4 Již v cap.4 jsme viděli, že rozdíl formálních paradigmat sekundární a primární deklinace se projevoval především v dílčím paradigmatu MASC. I rozdíly terciární a sekundární deklinace jsou nejvíce viditelné v MASC. Předvedeme je na další stránce v tabulce T 6.1/2.

PŘEKLAD: *tās* 'ten', *kītas* 'jiný', *jīs* 'on', *tóks* 'takový'.

T 6.1/2	P	I ^{α++}	AO	I ^α	2B	I.b ^{α++}	AO	I.b ^{α+}	2A
N sg	-as ^{h∅}	t-às ^{h∅}	kìt-as ^{h∅}	j-ìs ^{h∅}	tók-s ^{h∅}				
A	-a ^{h∅}	t-ã ^{h∅}	kìt-a ^{h∅}	j-ĩ ^{h∅}	tók-ĩ ^{h∅}				
G	-o ^{h∅}	t-õ ^{h∅}	kìt-o ^{h∅}	j-õ ^{h∅}	tók-ĩ-o ^{h∅}				
D	-am ^{∅∅}	t-ám ^{∅∅}	kìt-ám ^{∅∅}	j-ám ^{∅∅}	tok-ĩ-ám ^{∅∅}				
I	-(uo↔u) ^{h b}	t-uõ ^{h b}	kìt-ù ^{h b}	j-uõ ^{h b}	tók-ĩ-u ^{h b}				
L	-ame ^{∅∅}	t-amè ^{∅∅}	kìt-amè ^{∅∅}	j-amè ^{∅∅}	tok-ĩ-amè ^{∅∅}				
N pl	-(ie↔i) ^{∅ b}	t-iē ^{∅ b}	kìt-ì ^{∅ b}	j-iē ^{∅ b}	tok-iē ^{∅ b}				
A	-(uos↔us) ^{h b}	t-uõs ^{h b}	kìt-ùs ^{h b}	j-uõs ^{h b}	tók-ĩ-us ^{h b}				
G	-ũ ^{∅∅}	t-ũ ^{∅∅}	kìt-ũ ^{∅∅}	j-ũ ^{∅∅}	tok-ĩ-ũ ^{∅∅}				
D	-iems ^{∅∅}	t-íems ^{∅∅}	kìt-íems ^{∅∅}	j-íems ^{∅∅}	tok-íems ^{∅∅}				
I	-ais ^{∅∅}	t-aĩs ^{∅∅}	kìt-aĩs ^{∅∅}	j-aĩs ^{∅∅}	tok-ĩ-aĩs ^{∅∅}				
L	-uose ^{∅∅}	t-uosè ^{∅∅}	kìt-uosè ^{∅∅}	j-uosè ^{∅∅}	tok-ĩ-uosè ^{∅∅}				
N/A du	-(uo↔u) ^{h b}	t-uõ ^{h b} -du	kìt-ù ^{h b}	j-uõ ^{h b} -du	tók-ĩ-u ^{h b}				
D	-iem ^{∅∅}	t-íem ^{∅∅} -dviem	kìt-íem ^{∅∅}	j-íem ^{∅∅} -dviem	tok-íem ^{∅∅}				
I	-iem ^{∅∅}	t-iēm ^{∅∅} -dviem	kìt-iēm ^{∅∅}	j-iēm ^{∅∅} -dviem	tok-iēm ^{∅∅}				

POZNÁMKY A POZOROVÁNÍ

1) Sloupce *tàs* a *kitàs* předvádějí dvě cesty, jimiž se z nejednoznačného paradigmatického schématu **P** stávají jednoznačné paradigmatické typy, a to důslednou volbou dvojhlaskových (**I^{α++}**: *tàs*) nebo jednohláskových (**I^α**: *kitàs*) koncovkových morfů. Sloupce *jìs* a *tóks* předvádějí – pravda, v podobě se složenou palatalizací, již jedinou litevský úsus připouští – rozdíl mezi plným a částečným uplatněním dvojhlaskových morfů (**I.b^{α++}** pro přední i zadní z krajních vokalických basí, **I.b^{α+}** pouze pro přední), jak jsme jej popsali v části 6.1.2.

2) Složená palatalizace v případech **I.b^{α++}** i **I.b^{α+}** si žádá zvláštního komentáře pouze pro kategorii N.SG MASC, jinak pro ni platí to, co jsme říkali v cap.3–4. Primární paradigmatický typ **I.b** jsme popisovali tak, že N.SG má koncovku /-ĩs^{∅∅}/, která se v nepřízvučné poloze krátí na /-ĩs^{∅∅}/ . Sekundární typ **I.b^α** jsme popisovali tak, že má základní koncovku /-ĩs^{∅∅}h[∅]/, jež v důsledku odlišné prosodické charakteristiky vede pravidelně na nepřízvučný tvar /-ĩs^{h∅}/ a pouze u několika slov-výjimek se uplatňuje přízvučná podoba /-ĩs^{∅∅}/ . Terciární paradigmatické typy **I.b^{α++}** i **I.b^{α+}** budeme popisovat tak, že mají koncovku /-ĩs^{h∅}/, jejíž vokalická base /ĩ/ mimo přízvuk zaniká, cf. /'tók-s^{h∅}/, podobně jako se vokalická base koncovky -ĩs^{∅∅}h[∅] mimo přízvuk krátí. Koncovka /-ĩs^{h∅}/ se pod přízvuk dostane (a vokalickou basi si tak udrží) právě jen v absolutních oxytonech, které jsou zvláštností terciární deklinace.

Zakončení /-s/ v **I.b^{α+(+)}** (to budiž společný zápis pro **I.b^{α++}** a **I.b^{α+}**) pokládáme raději za zvláštní realizaci koncovky, jež přízvuk nepřijímá, tedy /-ĩs^{h∅}/, než za výsle-

dek tronkace koncovky, jež přízvuk přijímá, tedy /-is^{∅∅}/, sc. /'tók-s/ < */tó'k-is^{∅∅}/.
K tronkaci v **I.b^{α++}** skutečně dochází, leč pouze u dvojslabičného absolutního oxytona *kuris*, a má za následek cirkumflexovou intonaci, cf. /ku'r-is/ > /'kuřs/. Tronkací hypotetického */to'k-is/ by tak muselo vzniknout */'tōks/, nikoliv /'tōks/.

3) Absolutní oxytona jsou jediné litevské lexikální jednotky, u nichž se dosud spontánně užívá duálu (cf. DLKG §804). Spontánní používání duálu se projevuje i tím, že základní paradigmatické koncovky se zesilují příklonkou 'dva' (v témže pádě), cf. /'tíemdviem/_{AO} < /'tíem+'dvíem/ 'těm dvěma' vs. /ki'tíem/_{2B} 'jiným dvěma'. Takovýto reduplikovaný duál je druhotný a svědčí o perifernosti duálových koncovek v moderním jazyce (cf. 6.4.1.1, 7.3).

Nereduplikovanou duálovou koncovku dokládá třeba úsloví *meškà su lókiu abùdu tókiu* (s variantou ...*abù labù tókiu*) 'huňáč nebo brtník, oba jsou stejní (stejně příjemní)', sc. když je potkáš v lese (o věcech nerozlišitelných: *meškà* a *lokys* jsou synonymní výrazy znamenající "medvěd"), kde zájmeno *tóks*, jež není absolutním oxytonem, stojí v paradigmaticky běžném tvaru N.DU MASC *tókiu*, homonymním s I.SG MASC, čímž vzniká rým *lókiu – tókiu*; *labù* je duálový tvar adjektiva *lābas*.

Spontánní reduplikovaný duál absolutních oxyton se stává inovačním zdrojem i pro další deiktické či obecně determinující jednotky, jak vyložíme v poznámce za tabulkou T 6.1/4 pro adjektivum *vienas* 'osamělý'.

6.1.5 Na následujících stranách předvádějí tabulky T 6.1/3–4 skloňovací vzory základních «rodových» zájmen v obou rodových složkách. Tři vzory vykazují specifické rysy terciární deklinace, **I^{α++} – IV⁽⁺⁾**, **I.b^{α++} – IV.b⁽⁺⁾**, **I.b^{α+} – IV.a**, čtvrtý z nich, **I^α – IV**, patří do deklinace sekundární (vyložili jsme jej již v cap.4).

POZNÁMKY A POZOROVÁNÍ

1) Terciární paradigmatický typ **I^{α++} – IV⁽⁺⁾** je zcela paralelní k sekundárnímu typu **I^α – IV**. Terciární typy **I.b^{α++} – IV.b⁽⁺⁾** a **I.b^{α+} – IV.a** se od sekundárních liší volbou rodových protějšků: dílčí typy MASC, jež vycházejí z **I.b**, se pojí s dílčími typy FEM, jež vycházejí z **IV**, přičemž narážíme na různé stupně palatalizace, složenou (**b**) i jednoduchou (**a**). Oproti tomu sekundární paradigmatické typy vykazují pro všechny varianty MASC, sc. **I.b^{α-β-γ}**, jedinou podobu FEM, sc. **V**.

2) V terciárním paradigmatickém typu **I.b^{α+} – IV.a** nese koncovka N.SG MASC prosodické rysy $\text{h} \emptyset$ (cf. 6.1.4 sub 2), zatímco stejná koncovka výchozí, primární deklinace **I.b** nese rysy $\emptyset \emptyset$. Přidružená koncovka N.SG FEM, jež je v terciární i primární deklinaci stejná, tuto změnu prosodického rysu nepřebírá. Tím se rodová dvojice **I.b^{α+} – IV.a** z terciární deklinace liší od dvojic **I^{α-β-γ}.b – V** z deklinace sekundární, kde koncovka N.SG FEM mění své prosodické rysy právě tehdy, mění-li je koncovka N.SG MASC (cf. 4.3.3).

3) S korespondencí **I.b^{α+} – IV.a** lze dávat do souvislosti i zvláštní výběr mezi krátkým a diftongovým alomorfem maskulinních koncovek (cf. 6.1.2): I.SG MASC i A.PL MASC mají *-u-* (nikoliv *-uo-*), zatímco N.PL MASC má *-ie-* (nikoliv *-i-*). Ostatní maskulinní paradigmata berou buď vždy diftongy, nebo vždy krátké samohlásky. Domnívám se, že diftongová koncovka *-ie^{∅b}* (místo *-i^{∅b}*) slouží ke zvýraznění kategorie N.PL MASC. Alomorf *-i^{∅b}* by totiž byl homonymní s koncovkou N.SG FEM paradigmatického typu **IV.b** (ten se od typu **IV.a** liší právě jedinečně koncovkou N.SG). Z adjektiv vykazují v N.SG FEM koncovku *-i^{∅b}* pouze ta, jež v N.PL MASC mají koncovky odlišné, sc. *-ūs^{h∅}* (**II^β – IV.b**) nebo *-ys^{h∅}* (**III^β – IV.b**, k tomu navíc 8.1.3). V této souvislosti ještě podotkněme, že v N//A.DU FEM se uplatňuje krátký alomorf *-i^h*, cf. *kók-i*, přestože pro dílčí typ MASC jsme distribuci zdložených alomorfů vážali právě na vokalickou basi *i* ↔ *ie*, cf. N.PL MASC *kók-iē*.

4) Vzory *anàs – anà* a *kurìs – kurì*, což jsou absolutní oxytona, vykazují reduplikovaný duál, jež jsme vyložili v 6.1.4 sub 3).

T 6.1/3	I ^{α++}	AO	IV ⁽⁺⁾	I.b ^{α++}	AO	IV.b ⁽⁺⁾
N sg	an-às ^h ∅		an-à ^{∅b}	kur-ìs ^h ∅		kur-ì ^{∅b}
A		an-ã ^h ∅		kur-ĩ ^h ∅		kur-ĩ-ã ^h ∅
G	an-õ ^h ∅		an-õs ^{∅∅}	kur-ĩ-õ ^h ∅		kur-ĩ-õs ^{∅∅}
D	an-ám ^{∅∅}		an-ái ^h ∅	kur-ĩ-ám ^{∅∅}		kur-ĩ-ái ^h ∅
I	an-uõ ^{hb}		an-à ^{hb}	kur-ĩ-uõ ^{hb}		kur-ĩ-à ^{hb}
L	an-amè ^{∅∅}		an-ojè ^{∅∅}	kur-ĩ-amè ^{∅∅}		kur-ĩ-ojè ^{∅∅}
N pl	an-iẽ ^{∅b}		an-õs ^h ∅	kur-iẽ ^{∅b}		kur-ĩ-õs ^h ∅
A	an-uõs ^{hb}		an-às ^{hb}	kur-ĩ-uõs ^{hb}		kur-ĩ-às ^{hb}
G		an-ũ ^{∅∅}			kur-ĩ-ũ ^{∅∅}	
D	an-íems ^{∅∅}		an-óms ^{∅∅}	kur-íems ^{∅∅}		kur-ĩ-óms ^{∅∅}
I	an-aĩs ^{∅∅}		an-omìs ^{∅∅}	kur-ĩ-aĩs ^{∅∅}		kur-ĩ-omìs ^{∅∅}
L	an-uosè ^{∅∅}		an-osè ^{∅∅}	kur-ĩ-uosè ^{∅∅}		kur-ĩ-osè ^{∅∅}
N/A du	an-uõ ^{hb} -du		an-iẽ ^{hb} -dvi	kur-ĩ-uõ ^{hb} -du		kur-iẽ ^{hb} -dvi
D	an-íem ^{∅∅∅} -dviem		an-óm ^{∅∅∅} -dviem	kur-íem ^{∅∅∅} -dviem		kur-ĩ-óm ^{∅∅∅} -dviem
I	an-iẽm ^{∅∅∅} -dviem		an-õm ^{∅∅∅} -dviem	kur-iẽm ^{∅∅∅} -dviem		kur-ĩ-õm ^{∅∅∅} -dviem

PŘEKLAD

T 6.1/3: *anàs – anà* ‘onen – ona’, *kurìs – kurì* ‘který – která’.

T 6.1/4: *vienas – vienà* ‘jeden – jedna’, *kóks – kokià* ‘jaký – jaká’. Adjektivum *vienas* vyjadřuje «číslovku» ‘jeden’ teprve druhotně; za prvotní význam pokládejme vytýkací ‘sám’ (lat. *sólus*), ‘osamělý, bez doprovodu, vydělený od ostatních’, cf. *vienas – kitas* ‘jeden – druhý’. Právě tyto významy se uplatní v PL, sc. *vieni* ‘sami, osamocení’, *vieni – kiti* ‘jedni – druzí’, ale též v DU pro vyjádření osamělé, osamoceně pojaté dvojice.¹

¹ Neznám doklad na systémově čistý duálový tvar *vienu – vieni*. LKŽ (XIX:243–244) nicméně uvádí samostatné heslo *vienudu – vienidvi*, což je systémový duál *vienu – vieni* rozšířený o příklonnou číslovku *du – dvi*. Příklady jsou výmluvné: *kitã kartã gyvenusiu* (PART DU.MASC) *vienudu* (N.DU MASC) *brolis su seseria* ‘žili kdysi úplně sami bratr se sestrou’; *žinai, Petreli, nepadoru mergaiti su berniuku vieniedviem* (D.DU MASC) *gatvėje šnekėti* ‘víš, milý Petře, ono se nesluší, když se děvče s mládcem jen tak sami spolu baví na ulici’.

T 6.1/4	I ^α	2A	IV	I.b ^{α+}	2A	IV.a
N sg	vien-as ^{h∅}		vien-à ^{∅b}	kók-s ^{h∅}		kók-ĭ-à ^{∅b}
A		vien-a ^{h∅}		kók-ĭ ^{h∅}		kók-ĭ-a ^{h∅}
G	vien-o ^{h∅}		vien-ōs ^{∅∅}	kók-ĭ-o ^{h∅}		kók-ĭ-ōs ^{∅∅}
D	vien-ám ^{∅∅}		vien-ai ^{h∅}	kók-ĭ-ám ^{∅∅}		kók-ĭ-ai ^{h∅}
I	vien-u ^{hb}		vien-a ^{hb}	kók-ĭ-u ^{hb}		kók-ĭ-a ^{hb}
L	vien-amè ^{∅∅}		vien-ojè ^{∅∅}	kók-ĭ-amè ^{∅∅}		kók-ĭ-ojè ^{∅∅}
N pl	vien-ĭ ^{∅b}		vien-os ^{h∅}	kók-iē ^{∅b}		kók-ĭ-os ^{h∅}
A	vien-us ^{hb}		vien-as ^{hb}	kók-ĭ-us ^{hb}		kók-ĭ-as ^{hb}
G		vien-ŭ ^{∅∅}			kók-ĭ-ŭ ^{∅∅}	
D	vien-íems ^{∅∅}		vien-óms ^{∅∅}	kók-íems ^{∅∅}		kók-ĭ-óms ^{∅∅}
I	vien-aĩs ^{∅∅}		vien-omĩs ^{∅∅}	kók-ĭ-aĩs ^{∅∅}		kók-ĭ-omĩs ^{∅∅}
L	vien-uosè ^{∅∅}		vien-osè ^{∅∅}	kók-ĭ-uosè ^{∅∅}		kók-ĭ-osè ^{∅∅}
N/A du	vien-u ^{hb}		vien-i ^{hb}	kók-ĭ-u ^{hb}		kók-ĭ ^{hb}
D	vien-íem ^{∅∅}		vien-óm ^{∅∅}	kók-íem ^{∅∅}		kók-ĭ-óm ^{∅∅}
I	vien-iēm ^{∅∅}		vien-ōm ^{∅∅}	kók-iēm ^{∅∅}		kók-ĭ-ōm ^{∅∅}

6.1.6 LEXIKÁLNÍ SÉMANTIKA A PROSODICKÁ CHARAKTERISTIKA

Tabulky T 6.1 pokrývají prakticky všechna «rodová zájmena», jež jsou základní v tom smyslu, že mají simplexní kmen o jediném kořenu. Mimo ně zůstává toliko adjektívum//substantívum *pàts – patĩ* ‘sám’ (vytýkač deixe, lat. ipse, nikoliv *sōlus*), jež jsme vyložili v části 4.3.7, a některá adjektíva deixe kvantitativní, jež ještě v této kapitole probereme zároveň s číslovkami (6.2.2, 6.3.1). Dílčí paradigmatický typ I^{α++} z tabulky T 6.1/1 obsluhuje i několik syntaktických substantív bezrodých, či rodově obojetných (6.2.1.5).

1) Formální zvláštností terciární deklinace je užití dvojháskových alomorfů koncovek v MASC (rys α⁺⁺), okrajově též ve FEM, a výskyt kmenů s prosodickou charakteristikou absolutní oxytonace (rys AO). Tyto dva jevy jsou provázané. Všechny kmeny AO se skloňují podle paradigmatických typů s rysem α⁺⁺. Právě a jedině v tomto případě se zároveň vyskytne dvojháskový alomorf i v okrajové koncovce femininí, v N//A.DU FEM.

K paradigmatickému typu I^{α++} – IV⁽⁺⁾ (nepalatalizovanému) patří rodová zájmena *tàs – tà* ‘(tam) ten’, *anàs – anà* ‘onen’, *katràs – katrà* ‘který (ze dvou)’, *tatràs – tatrà* ‘tento (ze dvou)’,² dále pak rodově obojetné *kàs* ‘kdo //co’, jehož paradigmatické zvláštnos-

² Primární lexikální význam adjektíva//substantíva *katràs* je “který ze dvou”, sekundární pak “který z více možností”. Stejně tak *tatràs* znamená primárně “tento ze dvou”, sekundárně “tento z více mož-

ti předvedeme v částech 6.2.1.2 a 6.2.1.5, a komplexy *kai kàs* ‘ně-kdo //co’, *bet kàs* ‘kde-kdo//co’, *kažkàs* ‘kdoví-kdo //co’, *katras nòrs* ‘kterýkoliv (ze dvou)’, cf. 6.4.2.3.

K paradigmatickému typu **I.b^{α++}** – **IV.b⁽⁺⁾** (palatalizovanému) patří pouze rodová zájmena *jìs* – *jì* ‘on – ona’, *šìs* – *šì* ‘(zde) ten’, *kurìs* – *kurì* ‘který’ a komplexy odvozované od posledního z nich, jako jsou *kažkurìs* ‘kdovíkterý’, *kai kuriē* ‘někteří’.

2) Paralelně k absolutním oxytonům existují navíc «absolutní paroxytona». Jsou to rodové adjektívum *šìtas* – *šìta* ‘tento’ a bezrodá, či spíše rodově neuchopitelná substantíva *vìskas* ‘všechno’, *kìtkas* ‘něco jiného’, *niēkas* ‘nikdo //nic’, *daūg kas* ‘leckdo //leccos’. Tato slova patří k nepalatalizovanému paradigmatickému typu **I^{α++}** – **IV⁽⁺⁾** a svůj přízvuk drží stále na kmeni. Jejich kmen má přitom slabiku krátkou, případně dlouhou cirkumflexovou, takže podle obecných pravidel (2.4.1) by se kmenový přízvuk měl přesouvat přinejmenším na koncovky s prosodickým rysem *b*. K tomu však nedochází, cf. I.SG //visk_{AP}-&-uō^hb/ > //viskuō/ (vs. //vis_{2B}-&-u^hb/ > /vi’su/), N.PL MASC //šìt_{AP}-&-iē^øb/ > //šìtiē/ (vs. //kìt_{2B}-&-i^øb/ > /ki’ti/).

Heuristický význam absolutních paroxyton spočívá v tom, že dokládají nezávislost diftongových alomorfů (což je formální zvláštnost terciárních typů **I^{α++}** i **I.b^{α++}**) na přízvuku. Morfosyntakticky je vyložíme jako komplexy s nevyužitým potenciálem dvousložkové flexe, přízvukované na první složce, cf. 6.4.1.4.

3) Příklady uvedenými výše sub 1) et 2) je výčet kmenů skloňovaných podle paradigmatických typů s rysem α^{++} vyčerpán: podle terciárního typu se specifickým rysem α^{++} se skloňují pouze absolutní oxytona a paroxytona (jejich kmeny jsou navíc geneticky propojeny). Absolutní oxytona i jejich paroxytonové deriváty mají sémantiku čistě deiktickou, at’ již jako «osobní», «ukazovací» či «vztažná» zájmena. Intonační podoba koncovek je vidět z tabulek T 6.1/2–4. Jak tato podoba souvisí s komplexní prosodickou charakteristikou celého systému litevských deklinačních koncovek, jsme vyložili v části 2.4.2.

4) K typu **I.b^{α++}** – **IV.a** (o různých stupních palatalizace v dílčích složkách), jenž pouze v jediném případě používá dvojhlasového alomorfu (N.PL MASC, cf. 6.1.5 sub 3), patří výlučně odvozeniny se sufixem *-ok-*. Odkazují k vlastnostem, zatímco jména předchozích dvou typů odkazují k předmětům, nositelům vlastností. Kmenový přízvuk spočívá na sufixu *-ok-*. Příslušná slova jsou prosodické charakteristiky 2A, pokud vycházejí z kořene neslabičného,

ností”. V primárním významu indukuje podmětové *katràs*, byt’ samo stojí v singulárovém tvaru, na straně slovesného predikátu séma DU, cf. *katrà* (SG.FEM) *búsita* (VF 2.DU) *namiē rytòj?* ‘která budete zítra doma’, *katràs* (N.SG MASC) *jùdu* (N.DU MASC) *kaltēsnis* (N.SG MASC), *tù ar Jōnas?* ‘který jste se víc provinil, ty nebo Jan?’ (ad litteram: “který jste provinělejší?”), VF chybí, domýšlíme si duálové *ēsata*, místo něho je přítomen duálový podmět *jùdu*), *katràs pìrmas* (N.SG MASC) *pribēgsiva* (VF 1.DU), *tám ir tēks lazda* ‘kdo tam první doběhneme, tomu (z nás dvou) ta hůl připadne’ — příklady pocházejí od Jablonského (1922: §76 f13–14, g12). V sekundárním významu indukuje podmětové *katràs* na straně predikátu séma PL, cf. *katràs* (N.SG MASC) *pāvogēte* (VF 2.PL) *māno kepūrē?* ‘který jste mi ukradl čepici?’ a uplatňují se i tvary plurálové, cf. *katriē norēs*, *tiē ir gauš* ‘kteří budou chtít, ti dostanou’, ba duálové se vzornou reduplikací, cf. *katruōdu pažīnau* – *taī māno brolēliai* ‘ti dva, které jsem poznala, to byli mí bratři’ — příklady citovány z LKŽ (VI:413–414).

«Zájmeno» *tatràs* – *tatrà* je okrajové. DLKŽ (1993) je zmiňuje coby žemaitický regionalismus, DLKG (1994) o něm mlčí. Starší gramatiky (Jablonskis 1922: §77d) je uvádějí, soudobé monografie (Paulauskienė 1994, Rosinas 1996, Valeckienė 1998) nikoliv.

cf. N.SG MASC *t-ók-s* ‘takový’, *j-ók-s* ‘žádny’, *k-ók-s* ‘jaký’ → D.SG MASC *t-ok-ĭ-ám*, *j-ok-ĭ-ám*, *k-ok-ĭ-ám* & N.PL MASC *t-ok-iě*, *j-ok-iě*, *k-ok-iě* (2A); a 1A, pokud vycházejí z kořene slabičného, cf. N.SG MASC *an-ók-s* ‘takový (jako onen)’, *kit-ók-s* ‘jinačí’, *vis-ók-s* ‘všelijaký’ → D.SG MASC *an-ók-ĭ-am*, *kit-ók-ĭ-am*, *vis-ók-ĭ-am* & N.PL MASC *an-ók-ie*, *kit-ók-ie*, *vis-ók-ie* (1A).

Na tvarech *anók-ie*, *kitók-ie*, *visók-ie* můžeme opět doložit, že dlouhý koncovkový alomorf *-ie* se vyskytuje i mimo přízvuk.

5) Všechna ostatní «rodová zájmena» patří k paradigmatickému typu I^α – IV (nepalatalizovanému). Tato slova se zájmenům jakožto lexikálněsémantické třídě slov pouze deiktických, referenčně nesamostatných, vzdalují nejen formálně (mají čistě adjektívní, sekundární deklinaci bez pronominálních, terciárních zvláštností), ale i sémanticky: jejich případná deixe vždy nese jistý denotační obsah, takže odkazují, dodávající kvality *vienas* “jeden/osamoce-ný”, *tūlas* “ne-jeden/mnohý”, *visas* “celý/ne-částecný”, *kitas* “jiný/odlišný”, *mānas* “mající vztah k osobě mluvčího”, *sāvas* “mající vztah k referenční osobě”, čili “vlastní”. Oněm zájmenům se tradičně – a dosti neurčitě – říká «neurčitá», v případě *mānas*, *sāvas* pak «přivlastňovací». Jistá gramatická tradice je společně řadí jako determinátory, muselo by se ale vysvětlit, čím se determinace takovýmito přívlastky liší od determinace obecnými adjektívami jako *jāunas* ‘mladý’ a *sēnas* ‘starý’.³ My k nim později přidáme ještě řadové číslovky a budeme se na všechna ta slova dívat jako na přídavná jména, jež se zapojují do mnohem širšího okruhu adverbialní derivace, než činí «běžná» adjektíva.

Zatímco «obyčejné» adjektívum *gēr-as* ‘dobrý’ dává v morfologické derivaci lexikálněsyntaktické jediné adverbium *ger-aī* ‘dobře’ a jen několik málo «obyčejných» adjektív tvoří adverbia alespoň dvě, cf. *žēm-as* ‘nízký’ → *žem-aī* ‘nízko’ i ‘nízce’ vs. *žem-ŷn* ‘dolů’, *sēn-as* ‘starý’ → *sen-aī* ‘staře’ vs. *sen-ĭ-aī* ‘dávno’ vs. *sen-aīp* ‘po staru’, adjektíva jako *vis-as*, *kit-as*, *vien-as* vytvářejí velké množství příslovcí, cf. *vis-as* → *vis* ‘pořád’, *vis-ái* ‘úplně’, *vis-aī*, *vis-aīp* ‘všelijak’, *vis-uī* ‘všude’, *vis-ād*, *vis-adà*, *vis-adōs* ‘vždy’, ... Soustavně o tom ve druhém svazku (IV/3).

Nakolik, či zda vůbec tato adjektíva podléhají syntaktickým omezením pro rozvíjení ve větě, ještě zbývá prověřit. Nevím o popisu litevského jazyka, který by na podobné otázky dával spolehlivé odpovědi, sám takový úkol v této práci, pojednávající o formální paradigmatické, řešit nebudu.

Základní rodová zájmena tohoto paradigmatického typu I^α – IV mají kmen jednoslabičný o prosodickém rysu 2,⁴ podle délky a intonace kmenové slabiky nabývají charakteristik 2A jako *vien-as* ‘jeden’, *tūl-as* ‘mnohý’, či 2B jako *kit-as* ‘jiný’, *vis-as* ‘všechny’, *mān-as* ‘můj’.⁵ Tato prosodická charakteristika se plně shoduje s prosodickou charakteristikou základních adjektív paradigmatického typu I^α – IV (ta jsou všechna 2A nebo 2B, cf. 6.4.1).

³ Tradice, na niž narážíme, je zakotvena nanejvýš v jazycích se členem. Determinátor je obecně takový atribut, který se členem komutuje. Komutace se ale jazyk od jazyka liší: «zájmeno» “můj” se ve francouzštině se členem vylučuje, takže může být determinátorem, kdežto v italštině se se členem nevylučuje, takže by determinátorem být nemělo.

⁴ Vícslabičný kmen se vyskytuje pouze v komplexech jako *kiek-vien-as* (2A) ‘jeden každý’, *nē_vien-as* (2A) ‘ani jeden’, *tam_tīkr-as* (2B) ‘určitý //jistý’ (adjektívum vágní deixe), cf. 6.4.2.3.

⁵ Totéž platí pro řadové číslovky, cf. *pīrmas* (2A) ‘první’, *añtras* (2B) ‘druhý’.

Palatalizované varianty paradigmatického typu I^{α} – IV se u zájmen vůbec neuplatňují. I to odpovídá sémantické charakteristice adjektiv, jakou jsme podali v oddíle 4.4.

- Typy $I.a^{\alpha}$ – $IV.a$ (1. stupeň palatalizace) i $I.b^{\alpha}$ – V (2. stupeň palatalizace) jsou – odhlédneme-li od stupňování – uzavřené a neproduktivní s kmeny o charakteristice 2.⁶ Takže nevznikla-li kdysi nějaká «zájmena» příslušných typů, pak nová již nevzniknou.
- K typům $I.b^{\beta/\gamma}$ – V (2. stupeň palatalizace) patří jedině adjektiva odvozená či složená (tedy relační a korelující), vždy s kmenem o charakteristice 1. Takže «zájmenem» tohoto typu může být jen odvozenina se sémantickým rysem “vymezený příznačnými vlastnostmi výchozího slova”. Jistě lze podle tohoto vzorce vytvořit i slova vycházející z uznávaných «zájmen», jak dokládá třeba dvojice *mūs-išk-is* (1B) $I.b^{\gamma}$ // $I.b$ ‘náš domácí, našinec’ – *mūs-išk-é* (1B) V ‘nějaká od nás’, odvozená od kmene *mūs-* zájmena *mēs* ‘my’. Proč ale tato slova pokládat za zájmena? Syntakticky i morfologicky to jsou řádná adjektiva, případně substantiva, lexikálně-sémanticky naprosto odpovídají výrazům jako *nam-išk-is* (1B) ‘domácí’ či *viln-išk-é* (1B) ‘vilenská’, odvozovaným od substantív *nām-as* ‘dům’, *Viln-ius*.

ZÁVĚR. Vlastní «rodová zájmena», lexikální jednotky s čistě deiktickou sémantikou a s omezenými možnostmi syntaktického rozvíjení, vykazují v litevštině paradigmatické zvláštnosti terciární deklinace (typy $I^{\alpha++}$ – $IV^{(+)}$, $I.b^{\alpha++}$ – $IV.b^{(+)}$, $I.b^{\alpha+}$ – $IV.a$). U deklinačního typu I^{α} – IV , sekundárního, lze za zájmena označit jen výrazy «přivlastňovací», vyjadřující vztah k diskursním osobám.

6.2 Pohyblivá hranice morfů: «bezrodá zájmena» a číslovky “2”, “3”

U některých lexikálních jednotek se během skloňování mění hranice mezi «kmenem» a «koncovkou»: morfy, vymezené nějakými historickými vztahy, přestanou být vnímány jako takové a stávají se neprůhlednými řetězci foném nesoucích jistá prosodémata. Tyto neprůhledné řetězce však nadále zůstávají výrazovým prostředkem flexivního jazyka, takže je stále důvod, aby je jazykový systém interpretoval. Aniž se změní celkový tvar řetězce, nastoupí na místo opuštěného členění $/kmen_1\text{-}\&\text{-koncovka}_1/$ členění $/kmen_2\text{-}\&\text{-koncovka}_2/$ (morf $/koncovka_2/$ přitom může být i nulový). K nově uchopenému morfu $/kmen_2/$ se pak v nových paradigmatických alternacích začnou připínat další koncovkové morfy.

V češtině takovým způsobem vznikají nespisovné tvary číslovky *dva*. Současný stav nevidí strukturaci $N//A$ *dv-a*, *dv-ě*, $G\&L$ *dv-ou*, $D\&I$ *dv-ě-ma*. Spíše platí, že $N//A$ *dva*, *dvě* představují nemotivované tvary přímých pádů a G *dvou* stejně nemotivovaný tvar pádu nepřímého. Od tvaru *dvou* se pak nově tvoří další nepřímé pády. Přitom lze rozlišit dvojí motivaci: jedna vychází z deklinace substantivní, druhá z adjektivní.⁷ První z nich dává pouze vnější impuls (značeno →): číslovka *dva* přebírá v nepří-

⁶ Protože odhlédneme od stupňování, neruší nás skutečnost, že superlativy jsou prosodicky 1A.

⁷ Rozčlenění formální deklinace na substantivní a adjektivní jsme v této práci provedli pouze pro litevštinu. Český materiál zde soustavně rozebírat nemůžeme. Pro potřeby uvedeného příkladu toliko poznamenejme, že jsou důvody, abychom do jediné české adjektivní deklinace spojili jak běžná paradigmatička «dlouhá», podle nichž se skloňuje většina přídavných jmen, i různě smíšená paradigmatička «krátká» a «dlouhá», podle nichž se skloňují některé skupiny přídavných jmen (e.g. *otcův*, *matčín*) a zájmen (e.g. *ten*, *náš*).

mých pádech finální segmenty plurálních substantivních koncovek, aniž napodobuje proměny vokalické base substantivní koncovky; druhá, adjektivní, nabízí analogii úplnou (značeno \Leftrightarrow): týž finální segment a neměnná vokalická base u koncovek slova *dva* na jedné straně a u prónómín a adjektiv na straně druhé (oběma stranám je přitom společná syntaktická role atributu).

G \rightarrow D *dvou* \rightarrow *dvou-m* (cf. dokonalá analogie *dubů* \rightarrow *dubů-m*,⁸ nedokonalá *vrb* \rightarrow *vrbá-m*)

D \Leftrightarrow I *dvou-m* \Leftrightarrow *dvou-ma* (cf. *tě-m starý-//starej-m dubů-m, vrbá-m* \Leftrightarrow *tě-ma starý-//starej-m duba-ma, vrba-ma*)

D \Leftrightarrow L *dvou-m* \Leftrightarrow *dvou-ch* (cf. *tě-m starý-//starej-m dubů-m, vrbá-m* \Leftrightarrow *tě-ch starý-//starej-ch dube-ch, vrbá-ch*)

L \Leftrightarrow G *dvou-ch* \Leftrightarrow *dvou-ch* (cf. *tě-ch starý-//starej-ch dubech, vrbách* \Leftrightarrow *tě-ch starý-//starej-ch dubů, vrb*)

Novým genitivem *dvouch* se motivační okruh nepřímých pádů uzavírá: bylo dosaženo plné shody formálního paradigmatu slova *dva* s formálními paradigmaty ostatních atributivně užívaných slov, adjektiv i zájmen.

V litevštině můžeme proměnu hranice kmene a koncovky pozorovat u číslovek ‘dva’, ‘oba’, ‘tři’ (6.2.2) a u základních osobních zájmen (6.2.1). Těmi začneme.

6.2.1 Inventář základních osobních zájmen má litevština shodný s češtinou: *àš* – *mán* ‘já – mně’, *tù* – *táu* ‘ty – tobě’, *mēs* – *mùms* ‘my – nám’, *jūs* – *jùms* ‘vy – vám’. Tradičně se jim říká «osobní bezrodá»: osobní proto, že odkazují k diskursním osobám, bezrodá proto, že nemají jednoznačně stanovený rod.

V této práci je diskursní osoba explicitně zavedena (cf. II/1), a to v protikladu k diskursní neosobě. Diskursní osoba pokrývá (1) mluvčího a (2) posluchače, přičemž rozlišujeme podobu individuální (“já” vs. “ty”, SG), kolektivní (“já s někým” vs. “ty s někým”, PL) a párovou (“já s někým ve dvojici” vs. “ty s někým ve dvojici”, DU).⁹ Vzhledem k takovému rozdělení pak můžeme prohlásit, že rodově spárovaná zájmena jako *jìs* – *jì* ‘on – ona’, *tàs* – *tà* ‘ten – ta’ vůbec nejsou osobní, protože odkazují k diskursní neosobě.

Soustava diskursních osob počítá s kategorií duálu. Vskutku existují zájmena *mùdu//mùdvi* – *mùdviem* ‘my dva//dvě – nám dvěma’ a *jùdu//jùdvi* – *jùdviem* ‘vy dva//dvě – vám dvěma’. Jsou to morfologické komplexy s číslovkou ‘dva //dvě’ ve druhé složce. Právě ta dodává oněm osobním zájmenům rodovou specifičnost. Soustavně je popíšeme v 6.4.1.2.

Zároveň k diskursní osobě i neosobě dokáží odkazovat rodově indiferentní *** – *sáu* ‘*** – sobě’ a rodově obojaké *kàs* – *kám* ‘kdo //co – komu//čemu’. Oběma se zde budeme věnovat. Prvnímu proto, že vykazuje stejné proměny kmene a koncovky jako zájmena o datívech *mán*, *táu*, druhému pro kontrast.

Upřesnění «základní» jsme dali proto, že odkazování k diskursním osobám jsou schopny ještě další výrazy, jejichž uplatnění souvisí povětšinou se stupni zdvořilosti.¹⁰ Jími

⁸ Podobnou reinterpretací duálových tvarů *rukou*, *nohou* vznikají v češtině nespisovné datívy *rukoum*, *nohoum*.

⁹ Sémata SG, PL, DU můžeme diskursním osobám přidělit toliko podle analogie v kongruenci přísudku a podmětu, cf. II/1.1.4–5, III/1.1.4.

¹⁰ V litevštině jde třeba o rodově indiferentní *támsta* či o rodově specifické *pàts* – *patì*, v polštině o výrazy *pan* – *pani* (vs. *państwo*). Pro češtinu připomeňme, že výrazů *on* – *ona* se okrajově užívalo pro diskursní osobu “ty”.

se zde zabývat nebudeme, protože jejich formální paradigmatika nijak nesouvisí s ústředním jevem tohoto oddílu, totiž s proměnlivou hranicí kmene a koncovky.

6.2.1.1 MORFÉMATICKÉ KATEGORIE

Výrazy *àš*, *tù*, *mēs*, *jūs*, *sáu* i *kàs* jsou syntakticky vzato substantíva. Jasně se u nich projevuje kategorie pádu, jež je pro substantívum coby slovní druh specifická. Postavení zbylých substantivních kategorií – čísla, rodu, osoby – je u nich zvláštní. Jazykový systém jim nedovoluje tvarové proměny uchopitelné v kategorii čísla (“my” není plurál k singuláru “já”) ani syntaktická zapojení, v jakých se při kongruenci jasně projevuje kategorie rodu; v osobě, jež se projevuje kongruencí s predikátovým VF, nesou buď jednoznačně příznak (*àš*, *tù*, *mēs*, *jūs*), nebo jsou proměnlivá (*kàs*), případně nestanovitelná (*sáu*). Studovaná substantíva vystupují ve všech pádech, které obsluhují morfosyntaktické vztahy ve větě (to znamená, že neuvažujeme o vokativu, cf. 1.4.2); *sáu* se neuplatňuje v nominativu. Nelze je rozvíjet žádným, natož kongruentním atributem, takže chybí primární kontext, ve kterém se číslo a rod substantíva syntakticky projevují. Můžeme pouze popisovat, s jakými rysy čísla a rodu se vyšetřovaná zájmena pojí v jistém sekundárním syntaktickém kontextu, totiž při koreferenční kongruenci 1. a 2. aktantu slovesa *būti* i některých jiných významově blízkých sloves, jež ve 2. aktantu běžně připouštějí adjektíva. V pojmech větněčlenských se prvním aktantu takových sloves tradičně říká podmět, druhému pak jmenná část přísudku. Zájmeno o datívu *sáu* je z tohoto vyšetřování vyloučeno, protože se v podmětu neuplatní.

Podmětové *àš* a *tù* vyžadují u 2. aktantu rys SG (cf. *àš buvaũ laimìngas* ‘byl jsem št’astný’), podmětové *mēs* a *jūs* rys PL (cf. *mēs bũvome laimìngi* ‘byli jsme št’astní’), všechny čtyři připouštějí jak MASC, tak FEM (cf. *tù buvaĩ laimìnga* ‘bylas št’astná’, *jūs bũvome laimìngos* ‘byly jste št’astné’). K tomuto banálnímu pozorování dodejme, že *jūs* připouští i rys SG, a to při vykání.

Litevské vykání se distribucí morfologických kategorií dokonale shoduje s češtinou: uerbum finitum nese důsledně rys PL, participium i adjektívum důsledně rys SG, cf. *jūs jaũ priẽ tũ bũvome* (VF: 2.PL) *priprãtusi* (PART: SG.FEM) ‘vy jste (VF: 2.PL) už na to byla (PART: SG.FEM) zvyklá (ADJ: SG.FEM)’. To není nijak samozřejmé, uvážíme-li, že slovenština se chová jinak než čeština (majíc adjektívum v SG, leč participiální složku slovesa v PL, cf. *prečo ste* (VF: 2.PL) *boli* (PART: PL) *taká* (ADJ: SG.FEM) *utrãpená* (ADJ: SG.FEM)?) a ruština zase jinak (majíc v PL jak participiální složku slovesa, tak krátké tvary adjektív, takže v SG se objevují jen adjektíva dlouhá, cf. *вы были* (PART: PL) *наверняка довольны* (ADJ: PL) ‘určitě jste byl(a) spokojen(a)’ *были* (PART: PL) *бы вы ко мне всегда такой* (ADJ: SG.MASC) *добрый* (ADJ: SG.MASC)? ‘byl byste ke mně vždy tak laskavý?’).¹¹

Vedle vykání existuje v litevštině též «mykání», autorský plūrālis modestiae; monarchistický plūrālis maiestātis se uplatní leda v idiolektické stilizaci historického románu. Oproti *jūs* však zájmeno *mēs* rys SG koreferenčně nepřipouští.

¹¹ Pojmy *uerbum finitum* (Vf) a *participium* (Part) jsou v této práci explicitě zavedeny pouze pro litevštinu. Ve slovanských jazycích je možné, ba žádoucí s nimi zacházet jinak, než jak uvádíme v našich příkladech. Označením PART u (části nebo celku) slovanského préterita zde nechceme předjímat jejich interpretaci uvnitř české, slovenské či ruské morfologie, pouze pro potřeby srovnání upozorňujeme, že jde o tvar odvozovaný od kmene slovesného a schopný nést jisté morfologické kategorie kmene jmenného. Označením ADJ u výrazů *zvyklá*, *utrãpená* nijak nepopíráme, že jejich kmen je utvořen jako participium.

I v tomto ohledu se litevština dokonale shoduje s češtinou, cf. *jaū ēsame* (VF: 1.PL) *parōde* (PART: PL.MASC), *kād...* ‘již jsme (VF: 1.PL) ukázali (PART: PL.MASC), že...’, *kītą sýkį nebebūsım* (VF: 1.PL) *tokiē* (ADJ: PL.MASC) *malōnūs* (ADJ: PL.MASC) ‘příště už nebudeme (VF: 1.PL) tak laskaví (ADJ: PL.MASC)’.¹²

Ze zmíněného rozdílu nebudeme vyvozovat, že *mēs* má ke kategorii čísla zásadně jiný vztah než *jūs*, spíše uznáme, že platí jiný úsus v distribuci kategoriálních rysů čísla a rodu u adjektiv a participií, jež jsou koreferenční s podmětovým *mēs*, a u těch, jež jsou koreferenční s podmětovým *jūs*.

Zájmeno *kàs* ‘kdo //co’, rovněž syntaktické substantívum, je v litevštině na rozdíl od češtiny či latiny indiferentní k lexikálněsémantickému protikladu “životnost” :: “neživotnost”. Přívlastek u sebe nepřipouští, takže opět není z čeho stanovit, s jakými sématy (MASC :: FEM, SG :: PL) vstupuje do formální kongruence. Coby podmět předpokládá slovesný predikát povětšinou v neosobě, cf. *kàs atsitiko?* (VF: NON-PERS) ‘co se stalo?’, *kàs atējo?* (VF: NON-PERS) ‘kdo přišel?’. Adjektiva i participia se s ním pojí ponejvíce v predikativu (IV/4.1), cf. *kàs tamē nuostabū?* (PRAED) ‘co je na tom divné?’ (dosl. ‘co na tom [co je] divné?’), *kàs yrà atēje?* (PRAED) ‘kdo je tu?’ (dosl. ‘kdo je [to co] přišlo?’). Nicméně je-li jasné, jakých gramatických kategorií designát nabývá, podmětové *kàs* je připouští, cf.

vaikìnai (SUBST: PL.MASC), *kàs iš jūsu tai yrà* (VF: NON-PERS) *padāreš* (PART: SG.MASC) ?
‘kluci, kdo/který z vás to udělal?’

vaikìnai (SUBST: PL.MASC), *kàs iš jūsu tai ēsate* (VF: 2.PL) *padāreš* (PART: SG.MASC) ?
‘kluci, kdo/který z vás jste to udělal?’

vaikìnai (SUBST: PL.MASC), *kàs iš jūsu tai yrà* (VF: NON-PERS) *padāre* (PART: PL.MASC) ?
‘kluci, kdo/kteří z vás to udělali?’

vaikìnai (SUBST: PL.MASC), *kàs iš jūsu tai ēsate* (VF: 2.PL) *padāre* (PART: PL.MASC) ?
‘kluci, kdo/kteří z vás jste to udělali?’

vaikìnai (SUBST: PL.MASC), *kàs iš mūsų tai yrà* (VF: NON-PERS) *padāreš* (PART: SG.MASC) ?
‘kluci, kdo/který z nás to udělal?’

vaikìnai (SUBST: PL.MASC), *kàs iš mūsų tai ēsame* (VF: 1.PL) *padāreš* (PART: SG.MASC) ?*
‘kluci, kdo/který z nás jsme to udělal?’

vaikìnai (SUBST: PL.MASC), *kàs iš mūsų tai yrà* (VF: NON-PERS) *padāre* (PART: PL.MASC) ?
‘kluci, kdo/kteří z nás to udělali?’

vaikìnai (SUBST: PL.MASC), *kàs iš mūsų tai ēsame* (VF: 1.PL) *padāre* (PART: PL.MASC) ?
‘kluci, kdo/kteří z nás jsme to udělali?’

¹² Že i při «mykání» lze koreferenčně uplatnit rys SG, dokládá grafický úsus francouzštiny (velká část francouzské morfologie se odehrává pouze v písmu, aniž má oporu ve zvuku), cf. *même arrivé* (PART: SG.MASC)! *à ce stade, nous ne sommes* (VF: 1.PL)! *pas du tout sûr* (ADJ: SG.MASC)! ‘byť (jsme) dospěli (PART: PL.MASC) až do tohoto stadia, stále si vůbec nejsme (VF: 1.PL) jisti (ADJ: PL.MASC), zda...’ (Greimas: *Sémantique structurale*, Presses Universitaires de France, 1986, p.67); *nous n’évoquerons* (VF: 1.PL)! *que des données indispensables...*, *quitte* (ADJ: SG.MASC)! *à paraître trop bref* (ADJ: SG.MASC)! *là où...* ‘zmíníme (VF: 1.PL) jen nejnútnejší údaje, (jsouce) odhodláni (ADJ: PL_MASC) raději vypadat příliš struční (ADJ: PL.MASC) tam, kde...’ (Rastier: *Sémantique interprétative*, Presses Universitaires de France, 1987, p.213). Vidíme, že francouzský úsus (pravda, v morfologii povýtce grafické) uplatňuje u osoby “my” stejnou distribuci rodu a čísla, jakou uplatňuje u osoby “vy”. U osoby “vy” se přitom francouzský úsus shoduje s litevským i s českým (v nichž obou je ona distribuce nejen vidět, ale i slyšet), u osoby “my” se francouzský úsus od litevského i českého liší.

- mergìnos* (SUBST: PL.FEM), *kàs iš jùsų tai yrà* (VF: NON-PERS) *padāriusi* (PART: SG.FEM) ?
‘holky, kdo/která z vás to udělala?’
- mergìnos* (SUBST: PL.FEM), *kàs iš jùsų tai ėsate* (VF: 2.PL) *padāriusi* (PART: SG.FEM) ?
‘holky, kdo/která z vás jste to udělala?’
- mergìnos* (SUBST: PL.FEM), *kàs iš jùsų tai yrà* (VF: NON-PERS) *padāriusios* (PART: PL.FEM) ?
‘holky, kdo/které z vás to udělaly?’
- mergìnos* (SUBST: PL.FEM), *kàs iš jùsų tai ėsate* (VF: 2.PL) *padāriusios* (PART: PL.FEM) ?
‘holky, kdo/které z vás jste to udělaly?’
- mergìnos* (SUBST: PL.FEM), *kàs iš mūsų tai yrà* (VF: NON-PERS) *padāriusi* (PART: SG.FEM) ?
‘holky, kdo/která z nás to udělala?’
- mergìnos* (SUBST: PL.FEM), *kàs iš mūsų tai ėsame* (VF: 1.PL) *padāriusi* (PART: SG.FEM) ?*
‘holky, kdo/která z nás jsme to udělala?’
- mergìnos* (SUBST: PL.FEM), *kàs iš mūsų tai yrà* (VF: NON-PERS) *padāriusios* (PART: PL.FEM) ?
‘holky, kdo/které z nás to udělaly?’
- mergìnos* (SUBST: PL.FEM), *kàs iš mūsų tai ėsame* (VF: 1.PL) *padāriusios* (PART: PL.FEM) ?
‘holky, kdo/které z nás jsme to udělaly?’

POZNÁMKA. Participiální konstrukce *kàs tai yrà padāre* (ve všech paradigmatických proměnách) znamená především “kdo už to (zkoušku) má za sebou“, “kdo už je s tím (úkolem) hotov”. Střídání mluvnické osoby na straně VF je funkční: volbou NON-PERS se mluvčí prostřednictvím jisté skupiny ptá na větší celek (představujeme si pohlavně nesmíšenou skupinu, skautský oddíl, sportovní družstvo), k němuž oslovení patří a do něhož tazatel sám se buď zařazuje (*iš mūsų*), nebo nezařazuje (*iš jùsų*), volbou příznakové osoby zdůrazňuje, že zjišťuje stav spíše u přímo oslovených než u dalších, situačně nepřítomných členů téže skupiny, přičemž znovu rozlišuje, zda se mezi oslovené též zařazuje (*iš mūsų*), nebo ne (*iš jùsų*).

V předvedených příkladech jsme chtěli ukázat koreferenční kongruenci při všech možných kombinacích osoby, čísla a rodu. Nelze smlčet, že úsus odmítá případ *kàs iš mūsų tai ėsame* (VF: 1.PL) *padāreš* (PART: SG.MASC), stejně jako jeho rodový protějšek *kàs iš mūsų tai ėsame* (VF: 1.PL) *padāriusi* (PART: SG.FEM), které jsou proto opatřeny hvězdičkou (*). Toto odmítání dáváme do souvislosti s odlišným chováním litevského «mykání» oproti vykání: při *jūs* je koreferenční souvýskyt sémata PL na straně VF a SG (MASC/FEM) na straně PART zcela běžný, kdežto při *mēs* k němu nedochází (cf. n.12). Uvedené omezení však nijak nenarušuje platnost tvrzení, že při koreferenční kongruenci přes VF *būti* se substantívum *kàs* pojí se všemi hodnotami kategorií osoba, číslo a rod. A to jedině chtěly naše příklady prokázat.

UZAVŘEME. Substantíva *àš*, *tù*, *mēs*, *jūs*, *sáu* i *kàs* se prokazatelně proměňují v kategorii pádu, čímž splňují základní podmínku svého slovnědruhového zařazení (cf. 1.1, 1.4). Substantívu *sáu* schází séma “nominatív”, což v celku litevského systému představuje zcela jedinečný případ pádové schodnosti, defektivy (cf. 1.5.3.1). Substantíva *àš*, *mēs*, *sáu*, *kàs* nedisponují sématem “vokatív”, jež s ohledem na svou lexikální sémantiku v textu ani nemohou uplatňovat, nicméně toto omezení sdílejí ještě s dalšími, e.g. *tàs*, *jìs*, *pàts*.

Substantíva *àš*, *tù*, *mēs*, *jūs* jsou jednoznačnými nositeli příznakových osob. Z kategorie čísla si pro druhotnou, koreferenční kongruenci mezi aktanty slovesa *būti* (prvotní kongruence, postavená na bezprostředním syntaktickém rozvíjení, je u nich systémově vyloučena) žádají *àš*, *tù* sématu SG, *mēs* sématu PL, *jūs* rovněž sématu PL, leč za jistých podmínek připouští, ba vynucuje si i SG. Z kategorie rodu pak všechna čtyři substantíva koreferenčně

připouštějí obě sémata, MASC i FEM. V tomto smyslu tedy nejde o zájmena «bezrodá», nýbrž naopak «vícerodá» (1.1.4). *Kàs* je potom z hlediska koreferenční kongruence substantívum «víceosobové», «vícečíselné» i «vícerodé».

POZNÁMKA. Koreferenční kongruenci vyšetřujeme výhradně v takových větách, kde *kàs* coby 1.aktant vystupuje v syntaktické roli podmětu. V pozici 2.aktantu může *kàs* doprovázet jakékoliv podmětové substantívum, e.g. *norėjo žinóti, kàs àš* (MASC/FEM) *esù, kàs tù* (MASC/FEM) *esì, kàs jìs* (MASC) / *jì* (FEM) *yrà...* ‘chtěli vědět, kdo jsem / kdo jsi / kdo je...’. Stejně tak z argumentace vylučujeme *kàs* koordinační, jímž se vytvářejí příslovečná určení jako *kas mėtai* (PL.MASC) ‘každý rok’ (ad lit. “co rok, to...”), *kas vienà vāsara* (SG.FEM) ‘úplně každé léto’ (ad lit. “co jedno léto, to...”), *ir žeņgė kas žiņgsnis* (SG.MASC) *tai septýnios mýlios* ‘a šel co krok, to sedm mil’.

Zato u *sáu* se nemůžeme opřít ani o druhotnou, koreferenční kongruenci, k níž dochází mezi podmětem a 2.aktantem slovesa *būti*, protože samo v podmětu nikdy nevystupuje. Je sice pravda, že *sáu* vždy odkazuje k podmětu, v jehož roli může stát jméno s jakýmkoliv sématem osoby, čísla i rodu, nic z toho se však na straně *sáu* neprojeví ani morfologickou proměnou, ani morfosyntaktickou konstelací. Uzavřeme, že *sáu* je jméno tak defektní, že se nepodílí ani na osobě, ani na čísle, ani na rodu: je dokonale «bezosobní», «bezčíselné» a «bezrodé».

6.2.1.2 FORMÁLNÍ PARADIGMATA OBECNĚ

Formální paradigmata probíraných zájmen předvádí tabulka T 6.2/1. Než se však podíváme, jak se u nich mění hranice mezi «kmenem» a «koncovkou», musíme se pozastavit u paradigmatu kategoriálního. Že paradigma sestává z jediné kategorie pádu, bez přítomnosti kategorií čísla a jmenného rodu, je přirozeným důsledkem toho, co jsme řekli v části 6.2.1.1. Nyní musíme upozornit, že deklinační tabulka zdvojuje řádek odpovídající pádové kategorii G. Některá litevská osobní zájmena totiž disponují dvojím genitivem, adverbálním (adv) a adnominálním (adn). Tvary *Gadv* vyjadřují kromě vlastní syntaktické funkce G navíc to, že zájmeno primárně doplňuje predikátové uerbum finitum, cf. *bijo manės* (*Gadv*) ‘bojí se mě’, *juōkiasi iš manės* (*Gadv*) ‘dělá si ze mě legraci’,¹³ kdežto tvary *Gadn*, že zájmeno doplňuje nomen, cf. *màno trys vaikai* ‘mé tři děti’,¹⁴ popř. predikativ, cf. *štai tavo padaryta* ‘hle, co po tobě nakonec zůstává’.¹⁵ Jelikož se *Gadv* a *Gadn* nemohou funkčně střetnout (každý se objevuje v jiném syntaktickém kontextu), pokládáme je za dva alomorfy téhož morfému G.

6.2.1.3 POZNÁMKY K PÁDOVÝM TVARŮM ZÁJMEN O DATÍVU *MÁN*, *TÁU*, *SÁU*

- Kromě nominativu jsou všechna tři zájmena dokonale paralelní a kvantitativně sourodá (cf. 3.1.3).

¹³ Teprve druhotně se predikátové doplnění ve tvaru *Gadv* může dostat do postavení atributivního, cf. *štaitas laiškas yrà//atėjo iš tavės* ‘tento dopis je//přišel od tebe’ (*Gadv* rozvíjí predikáty *yrà* nebo *atėjo*) → *laiškas iš tavės* ‘dopis od tebe’ (*Gadv* rozvíjí jméno *laiškas* jako jeho atribut). Zájmeno ve tvaru *Gadv* je v takovém případě vždy doprovázeno předložkou.

¹⁴ Opatříme-li takové nepredikativní syntagma větnou intonací, vzniká věta thetická, e.g. *màno trys vaikai* ‘mám tři děti’, dosl. “pokud jde o mě, jsou [tu] děti tři” (*Gadn* rozvíjí jméno, jež thetická věta předkládá jako existující, případně vyskytující se v jistých vztazích). Soustavně o tom pojednáme až v dalším svazku (V/3).

¹⁵ Doslova “hle, [co] vzhledem k tobě [je] postiženo tím, že proběhla činnost” (cf. V/3).

T 6.2/1	I ^{α++}					
N	k-às	àš	tù	***	m-ēs	j-ũs
A	k-ã	man-è	tav-è	sav-è	m-ùs	j-ùs
Gadv	k-õ	man-ēs	tav-ēs	sav-ēs	mús-ų	jús-ų
Gadn	kien-õ	màn-o	tāv-o	sāv-o	mús-ų	jús-ų
D	k-ám	mán	táu	sáu	m-ùms	j-ùms
I	k-uõ	man-imì	tav-imì	sav-imì	m-umìs	j-umìs
L	k-amè	man-yjè	tav-yjè	sav-yjè	mum-ysè	jum-ysè

- Nominatív *àš*, příslušný k datívu *mán*, je jednoznačně supletivní: vychází z jiného kořene. Nominatív *tù*, příslušný k datívu *táu*, je supletivní na úrovni kmene; kořen mají tvary *tù* i *táu* společný. Zvratné zájmeno o datívu *sáu* k sobě nominatív vůbec nemá.
- Datívy *mán*, *táu* a *sáu* slouží jako kmen pro zbývající pádové tvary. Dvojhlaska *au* se přitom disociuje na *a-v* (jde tedy o diftong morfonologicky dvojmístný, cf. I/3.4).
- Omezíme-li se na soubor tvarů I, L a Gadn, můžeme prohlásit, že kmeny *man-*, *tav-*, *sav-* nesou prosodický rys 2, přičemž s ohledem na povahu kmenové slabiky musí jít o 2B. Prosodická podoba tvaru D na tomto soudu nemůže nic změnit, stejně jako na něm nic nezmění prosodická podoba N, protože ani v prvním ani ve druhém případě nedochází k segmentaci /mãn-&-koncovka/. Ve tvarech A a Gadv, kde tuto segmentaci rovněž máme, potkááme koncovkové morfy, jež nikde jinde v litevském systému nemají obdoby.
- Je nápadné, že v Gadn se «kmenové» /ã/ pod přízvukem nedlouží, cf. /'mãno, 'tãvo, 'sãvo/. Zato se však kmenové /ã/ zcela podle pravidel dlouží, padne-li na ně přízvuk v relačních adjektívech *mãn-as*, *tãv-as*, *sãv-as* 'můj, tvůj, svůj (vlastní)'. Povšimněme si protikladu (Gadn) *mãno* :: *mãno* (G.SG MASC), kde jde sice o stejný kmen /mãn-/, leč o dva odlišné morfologické kontexty: tvar *mãn-o* (G.SG MASC) vychází z jednotného jmenného kmene /mãn-/, a tak se chová jako řádný jmenný kmen s vokalizmem ě//ã, tedy dlouží se pod přízvukem,¹⁶ kdežto tvar *màn-o* (Gadn) vychází ze supletivního «kmene», hotového tvaru *mán* a pod přízvukem se nedlouží.
- Datívy *mán*, *táu* a *sáu* mají akúťovou intonaci, jak je pro datívy příznačné (cf. 2.4.2).
- Koncovky I a L jsou koncovkami I.SG a L.SG ze schématu III.
- Koncovka Gadn je koncovkou G.SG ze schématu I.
- Koncovky A a G jsou zvláštní: akuzativní *-e* nemá k sobě v litevské deklinaci obdoby; v adverbálně genitivním *-es* vidíme segment *-s* z III.c, přidaný k akuzativní koncovce *-e*;¹⁷ v adnominálně genitivním *-o*¹⁸ pak máme koncovku G.SG ze schématu P a I. Historicky je tvar *man-è* nejstarší; obsluhoval zároveň A i G. Podobu *man-ē* (dosud dialektálně žije) lze pokládat za pokus jazykového systému odlišit A od G ikonickou nosovkou, jenže bez prosodématu

¹⁶ Stejně jako se dlouží kmenové /ã/ u homonymního výrazu *mãno*, což je IND.PRAES slovesa 'míní'.

¹⁷ O prosodické charakteristice koncovky *-es* lze s jistotou říci jen to, že není ĩ ∅. Dá se interpretovat ∅∅, ∅b i ĩb, a nemáme v systému jazyka nic, co by nám umožnilo rozhodnout se.

ħ ∅. Nicméně i tvar *man-ē* plnil v nejstarších doložených památkách funkci jak A, tak G. Proto se k pádově nevyhraněnému *man-ē* přidal ještě genitivní segment *-s*, čímž vzniklo *man-ēs*. Z druhé strany i tvar *māno* svědčí o snaze systému vymanit se z homonymie G a A, a to vypůjčením jednoznačně genitivní koncovky *-o^{ħ∅}* z typů P//I. Výsledky obou snah, sc. *man-ēs* a *mān-o*, se nakonec setkaly a jazykový systém je kontextově rozlišil jako *Gadv* a *Gadn*.

- Jedině tvar *Gadn* má koncovku o ikonické rodové hodnotě MASC. Ve všech ostatních pádech těchto bezrodých zájmen potkáváme koncovky//tvary rodově nespecifické nebo vůbec neurčitelné: tvary N a D na jedné straně i koncovky A a *Gadv* na straně druhé jsou v systému litevských paradigmatických schémat naprosto ojedinelé, za koncovky I a L slouží koncovky I.SG a L.SG paradigmatického typu **III**, jež jsou rodově nespecifické.

6.2.1.4 POZNÁMKY K PÁDOVÝM TVARŮM ZÁJMEN O DATÍVU *MŪMS* A *JŪMS*

- Obě zájmena jsou ve svých paradigmatech dokonale paralelní a kvantitativně sourodá (cf. 2.1.3). Rozcházejí se pouze ve vokalizmu tvarů nominativních.

- Formální paradigma nerozlišuje genitiv adnominální a adverbální: séma G obsluhují jednotně tvary *mūs-u*, *jūs-u*.

- Nejjednodušší kmeny mají podobu *m-* a *j-*. Od nich jsou odvozeny tvary A, D a I, a to koncovkami A.PL, D.PL a I.PL ze schématu **II**.

- Od kmenů *m-* a *j-* lze odvodit i nominativy *mēs* a *jūs*. V případě *jūs* můžeme zůstat ve schématu **II**. V něm sice má koncovka N.PL *-ūs* prosodickou charakteristiku ħ ∅, takže nepřijímá přízvuk, nicméně v jednoslabičném slově se tato vlastnost neuplatní. Segment *-es* z nominativu *mēs* lze opřít jedině o schéma **III.c**, které má v N.PL koncovku *-s^{ħ∅}* s variantou *-es^{ħ∅}* (cf. 3.4). Znovu konstatujeme, že tato koncovka přízvuk nepřijímá, leč v jednoslabičném slově není kam jinam přízvuk dát.

Slabičná délka /mēs/ nemůže být předhistorického stáří, sc. nemůže vycházet z indoevropského /ē/, protože to by dalo /ē/. Můžeme se ji snažit vykládat jako projev obecného dloužení kmenového /ě/ pod přízvukem, leč narazíme na potíže: nemáme standardní kmenovou situaci (koncovkové /ě/ se pod přízvukem nedlouží) a máme za sousedy tvary /'māno, 'tāvo, 'sāvo/, kde se «mnohem kmenovější» /ā/ pod přízvukem nedlouží. Raději proto budeme podobu /'mēs/ vysvětlovat analogickým vyrovnáním podle /'jūs/.

- Akuzativní *mūs* a *jūs* lze chápat jako důsledek krácení *mūs* < **mūs*, *jūs* < **jūs*.¹⁸ Dlouhé podoby *mūs* a *jūs* pak posloužily jako «kmen» pro genitivы *mūs-u* a *jūs-u* s ikonickou koncovkou *-u*.

- Z dativních a instrumentálních tvarů lze vyčlenit úsek *mum-*, popř. *jum-*, jež slouží jako «kmen» pro L s koncovkou L.PL podle schématu **III**.

- Supletivní «kmeny» nemají jednotnou prosodickou charakteristiku: L *mum-ysè*, *jum-ysè* se chovají, jako by nesly rys 2 (nutně 2B), G *mūs-u*, *jūs-u* se zase chovají, jako by nesly rys 1 (nutně 1A).

6.2.1.5 POZNÁMKY K PÁDOVÝM TVARŮM ZÁJMENA *KĀS*

- Zájmeno *kās* – *kām* sleduje kategoriální paradigma zájmena *āš* – *mán*, včetně rozlišování *Gadv* a *Gadn*.

¹⁸ Je možné, že N *jūs* byl původně též akúťový, shodný s A, a že podstoupil metatonii, aby přešel krácení. Tak se oba pády zároveň mohly i formálně odlišit, cf. (N) **jūs* > *jūs* ≠ *jūs* < **jūs* (A).

- Ve všech pádech kromě *Gadn* se zájmeno *kàs* skloňuje podle SG paradigmatického typu $I^{\alpha++}$ a v celém paradigmatu se chová jako absolutní oxytonon, tedy podle logiky typu $I^{\alpha++}$.
- Odkud pochází supletivní kmen *kien-*, jenž se objevuje pouze ve tvaru *Gadn kien-ō*, není v synchronním pohledu jasné.¹⁹ Koncovka *Gadn* odpovídá koncovce $-o^{h\emptyset}$ zájmen o datívu *mán, táu, sáu*, leč poloha přízvuku odpovídá absolutním oxytonům.
- Alomorfu *Gadn* používají i odvozené komplexy *niē-kas* ‘nikdo //nic’, *daūg-kas* ‘lecko//leccos’, a to ve významu životném, sc. osobností nadaném, cf. *niēkieno nepastebētas* ‘nikým nezpozorován’, *daūg kieno núomone* ‘podle leccíhos názoru’. Komplexy *vis-kas* ‘všechno’, *kīt-kas* ‘něco jiného’, uplatňované pouze ve významu neživotném, alomorfu *Gadn* nepoužívají. Více o těchto komplexech pojednáváme v částech 6.1.6 a 6.4.1.3.

6.2.1.6 ZÁVĚREČNÉ PROHLÁŠENÍ

Autora této práce vůbec nezajímá, jak to «vlastně» bylo cestou od indoevropštiny k baltštině. V předchozích částech 6.2.1.3–5 se pouze snažil ukázat, o co všechno a za jakou cenu lze v produktivním systému litevské deklinace opírat podobu spisovných tvarů osobních zájmen.

6.2.2 Proměnu «kmene» a «koncovky» jsme nejdříve ilustrovali na české číslovce *dva*. V litevštině tato proměna postihuje vedle zájmen uvedených v 6.2.1 právě číslovky *dù* ‘dva’, *trỹs* ‘tři’ a deiktický výraz *abù* ‘oba’.²⁰ Syntakticky tato slova představují adjektiva. Jejich kategoriální paradigma nerozlišuje číslo (cf. 6.3.1), rozlišuje však rod (ačkoliv ne ve všech pádech najdeme rodově specifické tvary). Segmentaci kmene a koncovky předvádí tabulka T 6.2/2, kde pro srovnání navíc uvádíme distributivní adverbium odvozované od číslovek (*Advdistr*), protože i jeho tvary reflektují vokalismus kmenově-koncovkových segmentů.

Formální paradigmata výrazů *dù* a *abù* jsou dokonale paralelní, a to jak ve specifickém rozlišení MASC vs. FEM, tak ve volbě a segmentaci koncovek. Žádná jiná lexikální jednotka se jim svým paradigmatem již nepodobá. Formální paradigma číslovky *trỹs* je zcela bez obdoby. Nedáváme proto prosodickou charakteristiku kmenů a koncovek, jen vyznačujeme polohu přízvuku v slovních tvarech. Přízvuk je vždy na poslední slabice (kromě adverbia *dviese*, jež nepatří do kategoriálního paradigmatu).

6.2.2.1 U výrazů *dù*, *abù* nalzáme v pádových kategoriích N a A ikonické koncovky duálové, sc. $-u^{hb}$ pro DU.MASC, $-i^{hb}$ pro DU.FEM. Ty jsou zde stejně jako v celém litevském systému pro oba pády homonymní. Kmen číslovky ‘dva’ vykazuje supletivismus $d- \leftrightarrow dv-$, kmen adjektiva ‘oba’ je jednotný, *ab-*. V kategoriích D a I se ke kmenům *dv-* a *ab-* připojují ikonické duálové koncovky $-iem^{-\emptyset\emptyset}$ a $-iem^{-\emptyset\emptyset}$, rozlišené pouze intonací. V kategoriích G a L,

¹⁹ Arumaa (1930: 57) uvádí, že dialektálně nalezl i adjektívum *kien-às* ‘čí’, prosodické charakteristiky AO. Tento jeho nález pak cituje LKŽ (V:754) jakožto jediný doklad slova *kienàs*.

²⁰ Gramatická tradice shodně označuje výrazy *dù* ‘dva’ a *abù* ‘oba’ za číslovky. Jistě tomu napomáhá i formální shoda jejich paradigmat, zaznamenanatelná snad ve všech starých indoevropských jazycích (cf. lat. *duo*, *ambo*). Nicméně uznáme-li, že hlavním sémantickým rysem «základní» číslovky je schopnost početně upřesňovat množství, pak *duo* číslovkou jistě je, *ambo* však nikoliv: vyjadřuje totiž celistvost (cf. lat. *totus*, lit. *visas*), a to ve zvláštním případě, kdy celkem je dvojice. V této práci pokládáme lit. *abù* za deiktické adjektívum s denotačním aspektem “celý//ne-částecný”, fakticky za duál slova *visas*.

tedy právě v těch, kde DU nikde v litevském systému nemá zvláštní koncovky, nalézáme koncovky plurálové ($-u^{\emptyset\emptyset}$ pro G.MASC et FEM, $-uose^{\emptyset\emptyset}$ pro L.MASC, $-ose^{\emptyset\emptyset}$ pro L.FEM), jež jsou přes segment $-j-$ připojeny ke kmenům *dvie-* a *abie-*, v nichž snadno rozpoznáme počáteční fonématický úsek tvarů D&I. Koncovka G je silně ikonická, koncovky L vycházejí z rodově specifických schémat I a IV. Vzhledem k izolovanosti formálních paradigmat není o co opřít diskusi, zda segment $-j-$ je spíše pomocný prvek kmenotvorný (epenthese), či druhotně konsonantizovaný prvek /j/ z palatalizované koncovky (cf. 4.3.2 DISKUSE I, 5.2.2 DISKUSE II).

T 6.2/2	MASC	FEM	MASC	FEM	MASC	FEM
N	d-ù	dv-ì	ab-ù	ab-ì	tr-ỹs	
A	d-ù	dv-ì	ab-ù	ab-ì	tr-ìs	
G	dvie-j-ũ		abie-j-ũ		tri-j-ũ	
D	dv-íem		ab-íem		tr-ìms	
I	dv-iëm		ab-iëm		tr-imìs	
L	dvie-j-uosè	dvie-j-osè	abie-j-uosè	abie-j-osè	tri-j-uosè	tri-j-osè
Advdistr	dvíese				trisë	

6.2.2.2 Číslovka *trỹs* má v N, A, D, I kmen *tr-* a plurálové koncovky dle schématu III, v G a L kmen *tri-* (což je počáteční úsek tvarů A, D, I) a koncovky se – stejně jako u číslovky ‘dva’ – připínají přes segment $-j-$. I použité koncovky jsou shodné jako u ‘dva’: v genitívu nastupuje universální a silně ikonická koncovka $-u$, v lokále specifické koncovky $-uose$ pro MASC (dle I) a $-ose$ pro FEM (dle IV). Lokál je jediný pád s formálním rodovým rozlišením. Ani zde není o co argumentačně opřít diskusi o povaze vnitřního segmentu $-j-$.

6.2.2.3 Tvary distributivního adverbia *dvíese* ‘po dvou’, ‘ve dvojici’, *trisë* ‘po třech’, ‘ve trojici’ do kategoriálního paradigmatu nepatří. Rozdíl mezi L a Advdistr ilustruje dvojice vět *dviejuosè átvejuose* (L.MASC) *sutiňkame* ‘ve dvou případech se shodujeme’ vs. *keliãvome dvíese* (Advdistr) ‘putovali jsme ve dvou’. Od «nečíslovky» *abù*, deiktického výrazu odkazujícího ke dvoučlennému celku, se distributivní adverbium neodvozuje.

Segmentace tvarů Advdistr není jednoznačná. Můžeme vidět dělení *dvie-se*, *tri-sè*, tedy s rozšířeným kmenem, jaký vystupuje v kategorii L, a se segmentem $-se$, jenž je příznačný pro koncovky L.PL. S tím však nesouhlasí poloha přízvuku ve tvaru *dvíese*, jež poukazuje spíš na přízvukování sufixů, nikoliv koncovek (cf. L *dviejuosè*). Záhy uvidíme (6.3.1), že sufixem $-íese$ se odvozují výrazy stejného významu i od jiných číslovek, cf. *ketur-íese* ‘po čtyřech’, ‘ve čtveřici’. Proto dáme přednost segmentaci *dv-íese*, i s vědomím, že tvar *trisë* bude představovat odchylku od sufixového vzorce.

6.2.2.4 POZOR! Od kmenů *dv-* a *tr-* se odvozují ještě další číslovkové kmeny. Rozlišujeme
 (*dù* – *dvì* ‘dva – dvě’ →) G *dviejũ* ≠ *dvejũ* G (← *dvejì*, *dvėjõs* ‘dvoje’)
 (*trỹs* ‘tři’ →) G *trijũ* ≠ *trejũ* G (← *trejì*, *trėjõs* ‘troje’)
 Soustavně tyto odvozené kmeny popíšeme až v dalším svazku (IV/3).

6.3 Deklinace morfosyntakticky defektní: «základní» číslovky

Již v úvodním oddíle 6.0 jsme prohlásili, že číslovky nevymezujeme jako slovní druh, ale jako soubor lexikálních kořenů. Zde se soustředíme na formální paradigmatickou číslovek ve dvojím smyslu «základních». Morfologicky základní je ta číslovka, která má morfologicky nejjednodušší kmen; složitější kmen mají číslovky odvozené (řadové, druhové, etc.). Kmenotvorbu, jež z číslovkových kořenů vychází, vyložíme zvláště (IV/3). Syntakticky základní jsou číslovky, jež nejsou složené, totiž nekoordinují více lexikálních jednotek (syntakticky základní je kterákoliv z číslovek *sto*, *dvacet*, *čtyři*, složená je oproti tomu číslovka *sto dvacet čtyři*). Deklinaci syntakticky složených číslovek vyložíme v části 6.4.2.2. V tomto oddíle, omezeném na malý soubor lexikálních jednotek, předvedeme formální paradigmatickou v podmínkách, kdy kategoriální paradigma může být na jednu stranu neúplné a na druhou naopak rozšířené o zvláštní položky.

6.3.1 Litevské číslovky ‘1’–‘9’ jsou morfosyntakticky adjektiva. Syntakticky jsou omezeny tím, že je nelze rozvíjet. Z morfématických kategorií všechny rozlišují gramatický rod (MASC :: FEM), pouze číslovka ‘1’ rozlišuje též gramatické číslo (SG :: (PL :: DU)).²¹ Ostatní jsou číselně defektní, přičemž při kongruenci stojí na straně substantiva séma PL; ‘2’ tam připouští i DU, ne však ve funkčním protikladu k PL, nýbrž jako jeho příznakovou variantu.

6.3.1.1 Číslovka *vienas – vienà* ‘1’ se skloňuje jako řádné adjektívum paradigmatického typu I^α – IV. Individuální paradigmata číslovek *dù – dvi* a *trys* jsme předvedli v části 6.2.2. Zbývají číslovky ‘4’–‘9’. Seznamme se nejprve s jejich kmeny:

- ‘4’ ketur-ì^{∅b} – kėtur-ì[∅] (2A)
- ‘5’ penk-ì^{∅b} – peñk-ì[∅] (2B)
- ‘6’ šeš-ì^{∅b} – šėš-ì[∅] (2B)
- ‘7’ septyn-ì^{∅b} – septyn-ì[∅] (2A)
- ‘8’ aštuon-ì^{∅b} – aštun-ì[∅] (2A)
- ‘9’ devyn-ì^{∅b} – devyn-ì[∅] (2A)

Těchto šest číslovek se skloňuje podle společného typu, k němuž kromě nich patří ještě slovo *keli – kėlios* ‘několik (dobrých)’, adjektívum kvantitativní deixe označující «větší» neurčité množství (více než «pouze» dva tři) a mající význam i tázacího ‘kolik’.²²

6.3.1.2 Příslušný paradigmatický typ spolu se dvěma prosodicky odlišnými vzory předvádí tabulka T 6.3/1. Abychom v ní ušetřili místo, uvádíme morfy nebo i jen prosodické charakteristiky, které jsou pro oba rody stejné, v příslušném pádovém poličku uprostřed. Tento paradigmatický typ odpovídá s výjimkou tvaru A.PL MASC adjektívnímu I.a//b^α – IV.a//b.²³

²¹ Cf. T 6.1/4 a komentář v části PŘEKLAD.

²² Malé neurčité množství, pouze “dva tři”, označuje v litevštině podobně jako v češtině slovo *porà* ‘pár’, obrovské neurčité množství pak slovo *áibė* ‘spousta’. Obě jsou morfosyntakticky substantiva.

²³ Varianty a a b typů I a IV vyjadřují míru palatalizace (cf. 3.2–3, 4.2). Tu však lze odlišit pouze v SG, nikoliv v PL. Vyskytuje-li se některé jméno výlučně s koncovkami plurálovými, palatalizační rozdíl a :: b se u něho nedá stanovit.

Koncovka A.PL MASC $-is^{hb}$ je převzata ze schématu III a odpovídá deklinaci substantivní.²⁴ Představuje paradigmatickou zvláštnost příznačnou pouze pro číslovky (morfologicky) základní. Jiné číslovky s adjektivní platností, například řadové nebo druhové, používají obvyklé koncovky $-(i)-us^{hb}$, cf. A.PL MASC *kel-ìs^{hb}* ‘(ně)kolik’ (základní) :: *kěl-er-ì-us^{hb}* ‘(ně)kolikery’ (druhová) :: *kel-in-t-ùs^{hb}* ‘(ně)kolikátý’ (řadová).

T 6.3/1	(2A)	MASC	FEM	(2B)
N	<i>ketur-ì^{∅b}</i> <i>kětur-ì-os^{h∅}</i>	$-i^{∅b}$	$-ì-os^{h∅}$	<i>kel-ì^{∅b}</i> <i>kěl-ì-os^{h∅}</i>
A	<i>kětur-is^{hb}</i> <i>kětur-ì-as^{hb}</i>	$-is^{hb}$	$-ì-as^{hb}$	<i>kel-ìs^{hb}</i> <i>kel-ì-às^{hb}</i>
G	<i>ketur-ì-ũ^{∅∅}</i>	$-ì-ũ∅∅}$		<i>kel-ì-ũ^{∅∅}}</i>
D	<i>ketur-íems ∅∅</i> <i>ketur-ì-óms</i>	$-iems ∅∅$	$-ì-oms$	<i>kel-íems ∅∅</i> <i>kel-ì-óms</i>
I	<i>ketur-ì-aīs ∅∅</i> <i>ketur-ì-omìs</i>	$-ì-aīs ∅∅$	$-ì-omìs$	<i>kel-ì-aīs ∅∅</i> <i>kel-ì-omìs</i>
L	<i>ketur-ì-uosè ∅∅</i> <i>ketur-ì-osè</i>	$-ì-uosè ∅∅$	$-ì-ose$	<i>kel-ì-uosè ∅∅</i> <i>kel-ì-osè</i>
Advdistr	<i>ketur-íese</i>	$-íese$		<i>kel-íese</i>

Všechny kmeny příslušné tomuto paradigmatickému typu nesou prosodický rys 2; jednoslabičné v podobě 2B, jak předvádí vzor *kel-ì^{∅b}* – *kěl-ì-os^{h∅}*, dvojslabičné v podobě 2A, jak předvádí vzor *ketur-ì^{∅b}* – *kětur-ì-os^{h∅}*. Upozorníme však, že zatímco ‘4’ nosí kmenový přízvuk na první slabice, cf. *kětur-is* :: *ketur-ì* (A.PL MASC :: N.PL MASC), číslovky ‘7’, ‘8’, ‘9’ jej nosí na druhé, cf. *septýn-is* :: *septyn-ì*, *aštúon-is* :: *aštuon-ì*, *devýn-is* :: *devyn-ì*.

I k tabulce T 6.3/1 přidáváme pro srovnání řádek Advdistr, který do kategoriálního paradigmatu nepatří. Distributivní tvar lze odvodit od všech číslovek ‘4’–‘9’. Segment *-ie* v morfu *-íese* nevychází z vokalické base koncovek; morf *-íese* je ke kmeni přidán jako celek, jako derivační sufix. Všimněme si, že dvojslabičný morf *-íese* (Advdistr) nese přízvuk na předposlední slabice, zatímco dvojslabičné koncovky *-uosè*, *-osè* (L) jej nesou na poslední slabice, což je obecná prosodematická vlastnost dvojslabičných koncovek (cf. 2.3.7).

6.3.2 Číslovky z řady ‘11’–‘19’ stejně jako násobky desítky, jež tvoří řadu ‘10’, ‘20’, ‘30’... ‘90’, jsou syntakticky omezená a morfologicky defektní substantiva. Lexikální derivaci obou řad podává tabulka T 6.3/2.

POZNÁMKY

- Číslovky “× 10” větší než *děšimt* jsou stažená sousloví; z čeho vznikla, ukazuje sloupec “počet desítek”: druhé složkové slovo se zredukovalo na pouhý kmen, první složkové slovo zůstalo tak, jak do složeniny vstoupilo, pouze se zkrátila jeho koncovka ($o > a$, $y > i$). Staženina má jediný přízvuk, a to v té poloze, kde jej mělo první složkové slovo.

²⁴ U adjektivního typu III^B je v A.PL $-i-us^{hb}$, původní vokalickou basi si udržuje pouze N.PL $-ys^{h∅}$.

- Číslovky “+ 10” se historicky rovněž vykládají jako stažená sousloví, leč morfosyntaktický původ druhé složky není jasný.²⁵ První složka má místo koncovky přízvukovanou vokalickou basi. Ta je vždy dlouhá, a to *-i-ó-* u složek, které mají N.FEM na *-i-os*, *-ý-* pro složky ‘2’ a ‘3’, jež mají v paradigmatu *i*-ový vokalizmus, *-úo-* pro složku ‘1’.
- Neurčitá číslovka *keliólíka* znamená ‘výrazně přes deset’, výrazy *kēlios dēšimtys* a *kēliasdešimt* pak ‘několik (dobrých, nezanedbatelných) desítek’.

T 6.3/2

	jednotky	jednotky + 10	jednotky × 10	počet desítek
1	vien-as//vien-à	vien-úo-lika	dēšimt	(vienà) dešimt-īs
2	dū//dvī: dv-i-	dv-ý-lika	dv-ī-dešimt	dvī dēšimt-ys
3	trīs: tr-i-	tr-ý-lika	tr-īs-dešimt	trīs dēšimt-ys
4	kētur-ī-os	ketur-ī-ó-lika	kētur-ī-as-dešimt	kētur-ī-os dēšimt-ys
5	peñk-ī-os	penk-ī-ó-lika	peñk-ī-as-dešimt	peñk-ī-os dēšimt-ys
6	šēš-ī-os	šeš-ī-ó-lika	šēš-ī-as-dešimt	šēš-ī-os dēšimt-ys
7	septýn-ī-os	septyn-ī-ó-lika	septýn-ī-as-dešimt	septýn-ī-os dēšimt-ys
8	aštuon-ī-os	aštuon-ī-ó-lika	aštuon-ī-as-dešimt	aštuon-ī-os dēšimt-ys
9	devýn-ī-os	devyn-ī-ó-lika	devýn-ī-as-dešimt	devýn-ī-os dēšimt-ys
*	kēl-ī-os	kel-ī-ó-lika	kēl-ī-as-dešimt	kēl-ī-os dēšimt-ys

6.3.2.1 Syntaktická omezenost číslovek “10 + n” i “10 × n” ($1 \leq n \leq 9$) spočívá v tom, že je nelze rozvíjet. Tím se liší od řádných substantív jako *porà* (2A, též *póra* 1A) ‘pár’ a *áibē* (1A) ‘spousta’, jež syntakticky rozvíjet lze, ačkoliv lexikálněsémantické možnosti jsou dosti chudé, cf. *jaū jokiōs* (G.SG FEM) *porōs* (G.SG FEM) *žōdžiu!* (G.PL MASC) ‘už žádných «pár slov»!’, *kókiai* (D.SG FEM) *áibei* (D.SG FEM) *svečiū* (G.PL MASC) *jōs turėjo virti!* ‘pro jakou spoustu hostů musely vařit!’, kde adjektíva *jokià*, *kokià* vystupují jako kongruentní přívlastky výrazů množství *porà* a *áibē*. Morfologická omezenost číslovek se projevuje v tom, že samy své gramatické číslo měnit nemohou, zatímco řádná substantíva vyjadřující množství mohou, cf. *kókias* (A.PL FEM) *áibes* (A.PL FEM) *svečiū* (G.PL MASC) *pa(r)sikvietė* ‘jaké spousty hostů si (domů) sezvali!’

6.3.2.2 Číslovky “10 + n” ($0 \leq n \leq 9$) i “10 × n” ($1 \leq n \leq 9$), jež samotné syntakticky determinovat nelze, se vyznačují zvláštními morfosyntaktickými projevy, když vedle nich determinují počítané jméno ještě další výrazy. Dochází totiž k interakci vnějších a vnitřních morfosyntaktických vztahů větného členu, který tyto číslovky vytvářejí s počítaným jménem. Ve

²⁵ Složka *-lika* se spojuje s kořenem, od něhož je i sloveso *liēka* ‘zůstává’, a motivuje sémantikou “co zůstává přes desítku”.

vnějších vztazích ke zbytku věty je tento člen zastupován jménem a jako substantivní syntagma nabývá nějakého pádu (případně ve spojení s předložkou). Onen pád se morfologicky projevívá – pokud vůbec – na číslovce, nikoliv na počítaném substantívu. To je vždy v G, tedy v pádu vyjadřujícím rekční závislost jména (zde výrazu pro počítaný předmět) na jménu (zde na výrazu pro počet). Je-li však počítané jméno rozvíto dalším kongruentním přívlastkem, může se stát, že ten se s ním shoduje v rodu a čísle (jež jsou morfosyntakticky relevantní jen uvnitř syntagmatu), leč pádovou kategorií nabývá podle vnějších morfosyntaktických vztahů, cf. *visì* (N.PL MASC) *dvýlika* (N) *bróliu* (G.PL MASC) ‘všech dvanáct bratrů//bratří’ pro vnější vztah nominativní vs. *visiems* (D.PL MASC) *dvýlikai* (D) *bróliu* (G.PL MASC) ‘všem dvanácti bratrům//bratřím’ pro vnější vztah dativní. Přívlastek *visì* ‘všichni’ se ve větě důsledně chová, jako by rozvíjel jméno *bróliai* ‘bratři’ v pádu daném vnějšími syntaktickými vztahy, a vůbec nebere ohled na okolnost, že ono jméno v důsledku jisté lexikální hodnoty číslovky, jež je rovněž rozvíjí, změnilo pád.²⁶

Vidíme nápadný rozdíl oproti češtině, kde číslovky větší než ‘4’ rozlišují dva pádové tvary, přímý (*dvanáct*) pro N, A a nepřímý (*dvanácti*) pro všechny ostatní, přičemž v přímých pádech se vůči počítanému jménu chovají jako syntakticky nadřazené substantívum, vyžadující genitivní rekcí, v nepřímých pádech jako syntakticky podřazené adjektívum, projevující kongruenci právě svým jediným příznakově odlišným tvarem.

Morfosyntaktické chování, které jsme právě popsali, totiž že přívlastek determinující počítané jméno nebere ohled na druhotnou změnu pádu onoho jména, již vyvolala determinující číslovka, je vázáno na jistou hierarchii syntaktického uspořádání: přívlastek determinuje početně upřesněnou skupinu jako celek.²⁷ Pokud však přívlastek determinuje jednu každou položku ze skupiny zvlášť, pak se shoduje s počítaným jménem nejen v rodě a čísle jako doposud, ale i v aktuálním, číslovkou ovlivněném pádě, jak dokládá třeba název pohádky *Apie* (PRAEPOS: & A) *dvýlika* (A) *bróliu* (G.PL MASC), *júodvarniais lāksčiusiu* (PART: G.PL MASC) ‘O dvanácti bratřích, co v krkavce proměnění poletovali’, kde vidíme, že volný přívlastek vyjádřený participiem ‘poletující’, jež samo je ještě rozvíto srovnávacím instrumentálem *júodvarniais* ‘coby krkavci’, je kongruentní s tvarem, který si u jména ‘bratři’ vynutila číslovka ‘dvanáct’.²⁸

Na závěr musím zdůraznit, že charakteristiky “determinuje skupinu jako celek” vs. “determinuje jednotlivé položky ze skupiny” představují dvě různé možnosti jazykového podání jisté skutečnosti a jsou výlučnou záležitostí vnitřně jazykovou. Rozdíl dvojí perspektivy můžeme doložit na dvojici *tokiē* (N.PL MASC) *dvýlika* (N) *bróliu* (G.PL MASC) ‘takových dvanáct bratrů//bratří’ (zdůrazňuje se dojem z oné «dvanáctice» bratří) vs. *dvýlika* (N) *tokiū*

²⁶ Ostatně ne každá číslovka takovou změnu vyvolává, cf. *visì* (N.PL.MASC) *trýs* (N) *bróliai* (N.PL.MASC) ‘všichni tři bratři’, *visiems* (D.PL.MASC) *trims* (D) *bróliams* (D.PL.MASC) ‘všem třem bratrům’. Takto se v litevštině chovají «plurálové» číslovky ‘2’–‘9’.

²⁷ Lexikálněsémanticky se uplatňují výrazy jako *visì* ‘všichni’, který jsme předvedli výše, *tiē* ‘ti’, cf. *tiē* (N.PL MASC) *dvýlika* (N) *bróliu* (G.PL MASC) ‘těch dvanáct bratrů//bratří’, *manieji* ‘ti moji’, cf. *manieji* (N.PL MASC) *dvýlika* (N) *bróliu* (G.PL MASC) ‘těch mých dvanáct bratrů//bratří’.

²⁸ Kdyby těch bratrů bylo jenom tolik, co v pohádce Boženy Němcové “Sedmero krkavců”, všechny jejich přívlastky by byly jednotně v akuzativu, cf. *apie* (PRAEPOS: & A) *septýnis* (A.MASC) *brólius* (A.PL MASC), *júodvarniais lāksčiusius* (PART: A.PL MASC) ‘o sedmi bratrech, co v krkavce proměnění poletovali’.

(G.PL MASC) *bróliu* (G.PL MASC) ‘dvanáct takových bratrů’ (zdůrazňuje se dojem z jednoho každého bratra zvlášť’).

6.3.2.3 Číslovky z řady ‘11’–‘19’ nerozlišují číslo (koncovky jsou singulárové, ale to o kategorii čísla nic neříká) a nemají rod (nelze je rozvíjet, takže se rod v ničem nemůže projevit). Jejich deklinace se vyznačuje velkou pádovou homonymií. Předvádíme ji v tabulce T 6.3/3 na vzoru neurčité číslovky *keliólíka* ‘výrazně přes deset’.

T 6.3/3

N	A	G	D	I	L
keliólík-a	keliólík-a	keliólík-os	keliólík-ai	keliólík-a	keliólík-oje

POZNÁMKY

- Všechny číslovky skloňované podle vzoru *keliólíka* jsou prosodické charakteristiky 1A. Koncovky proto nikdy nenesou přízvuk.
- Vzor *keliólíka* odpovídá paradigmatickému typu IV, omezenému na SG, s tím rozdílem, že tvar A je nahrazen tvarem N.²⁹ Vzhledem k jednotné prosodické charakteristice 1A všech příslušných kmenů nelze navíc odlišit ani N a I, protože se neuplatní protiklad morfů $-a^{\emptyset b}$ a $-a^{hb}$. Vzniká tak paradigmatický typ s defektní flexí, či v jiném pohledu, se synkretismem poloviny pádových kategorií (N, A, I).³⁰
- Senn (1929: 68, L11 §8) uvádí, že podle vzoru *keliólíka* lze skloňovat i substantívum *póra* (1A) ‘pár’ užívané jako «neurčitá číslovka» ve významu “několik málo”.³¹
- Segmentace kmene a koncovky, jak ji předkládá tabulka T 6.3/3, je motivována snahou vyložit všechna formální paradigmata litevské deklinace ze základních paradigmatických typů, zde konkrétně z typu IV. Genesi vzoru *keliólíka* však lépe vyhovuje jiný výklad: tvar *kelió-líka* je holý kmen, v přímých pádech (N a A) plně postačující; když vznikla potřeba odlišit nepřímé pády zvláštními koncovkami, reinterpretoval se morf *-líka* do podoby *-lík-a* (kmen *-lík-* s koncovkou *-a*) a dodaly se koncovky odpovídající vokalické base, tedy podle schématu IV. Tyto koncovky se dodaly pouze do pádů G, D, I, L, což vysvětluje, proč se A odchyluje od schématu. Synkretismus přímých pádů tedy nevykládáme jako nahrazení akuzatívu nominativem (pro něco takového nemáme v litevském deklinačním systému oporu), ale jako nevytvoření formálního rozdílu mezi akuzatívem a nominativem.

²⁹ S nerozlišováním pádových tvarů N a A se v litevské deklinaci soustavně setkáváme pouze v kategorii duálu a u lexikálněsemanticky duálových číslovek *dù* a *abù*. Vzory *keliólíka* a *kėliasi dešimt* představují jediný další případ, kdy litevská deklinace ony dva centrální pády nerozlišuje.

³⁰ Není jasné, jak by se uplatňovala kategorie vokativu. Snad i lze litevsky zvolat *o jūs dvýlika bróliu!*, česky nejspíš ‘hej, vy tam! vás dvanáct bratří!’. Nicméně je jasné, že teoretický tvar vokativní by byl ze systémových důvodů nutně totožný s nominativním.

³¹ Prosodickou variantu *porà* (2A), kterou DLKŽ i LKŽ uvádějí jako primární, Senn vůbec nezmiňuje. Jenom při prosodickém typu 1A lze totiž udržet formální shodu se vzorem *keliólíka* (ve všech pádových kategoriích SG kromě A), ba vzájemnou podobností lze i motivovat nahrazení tvaru A.SG *póra* tvarem N.SG *póra* (což prosodická varianta N.SG *porà* nedovoluje).

6.3.2.4 Číslovky ‘10’, ‘20’, ‘30’... ‘90’ (násobky desítky) se vyznačují dvojí deklinací: existují jednak jako substantíva s plně paradigmatickou flexí (přičemž se v jejich morfosyntaxi jednoznačně projevují i kategorie čísla a rodu), jednak jako invariantní substantíva vůbec bez flexe (kde kategorie čísla a rodu nemají žádné morfosyntaktické uplatnění). Mezi těmito dvěma extrémami leží paradigmatický typ s redukovanou flexí, analogický ke vzoru *keliólīka*.

Flektivní substantívum *dešimt-īs* ‘deset’, ‘desítka’ je femininum III. paradigmatického typu a prosodické charakteristiky 2A. Má plurál *dēšimt-ys* ‘desítky’ a vytváří syntakticky složené číslovky *dvī dēšimt-ys* ‘dvě desítky’, ‘dvacet’, *trīs dēšimt-ys* ‘tři desítky’, ‘třicet’... *devīnios dēšimt-ys* ‘devět desítek’, ‘devadesát’.

Invariantní substantívum je *dēšimt* ‘deset’, totiž holý kmen flektivního substantíva *dešimt-īs* (cf. A.SG *dēšimt-ī*). Vytváří nesklonné morfologické složeniny *dvīdešimt* ‘dvacet’, *trīdešimt* ‘třicet’... *devīniasdešimt* ‘devadesát’.

Počítaný předmět je po desítkové číslovce, jak flektivní, tak invariantní, vždy v G, a to bez ohledu na její pád, at’ již explicitě vyjádřený nebo implicitě daný syntaktickou funkcí.³² Volba mezi tvarem skloňovaným a nesklonným odráží napětí mezi přesností a úsporností vyjadřování: mluvčí se rozhodují podle toho, jak velké hrozí nebezpečí špatného porozumění. Z potřeby dodat pádovou charakteristiku k číslovce již vyjádřené složeným invariantním kmenem vznikla druhotná flexe násobků desítky v nepřímých pádech. Je obdobná vzoru *keliólīka*. Předvádíme ji v tabulce T 6.3/4 na vzoru *kēliasdešimt*.

T 6.3/4

N	A	G	D	I	L
kēl-ī-as- -dešimt-∅	kēl-ī-as- -dešimt-∅	kēl-ī-as- -dešimt-ies	kēl-ī-as- -dešimč-ī-ai	kēl-ī-as- -dešimč-ī-a	kēl-ī-as- -dešimt-yje

Všechny číslovky skloňované podle vzoru *kēliasdešimt* jsou prosodické charakteristiky 1A. Koncovky proto nikdy nenesou přízvuk.

Segmentace kmene a koncovky, jak ji předkládá tabulka T 6.3/4, je motivována celkovou snahou vyložit všechna formální paradigmata litevské deklinace ze základních paradigmatických typů, zde konkrétně z typu III, a zároveň nabízí konsistentní výklad geneze vzoru: tvar *kēlias-dešimt* je holý kmen, v přímých pádech (N a A) plně postačující (v tabulce vyznačeno nulovou koncovkou); když vznikla potřeba odlišit nepřímé pády (G, D, I, L) zvláštními koncovkami, ty se vzaly z typu III ve specifické verzi pro FEM, jak si to žádá kmen slova *dešimt-īs*. Na synkretismus N a A se tedy díváme tak, že tyto dva pády nikdy nezískaly vlastní koncovky, a tudíž nebyly rozlišeny.

6.3.2.5 Od substantíva *dešimt-īs* se odvozuje též Advdistr *dešimtiēse* ‘po deseti’, ‘v deseti’. Od vyšších číslovek, at’ už řady “10 + n” ($1 \leq n \leq 9$), nebo “10 × n” ($1 < n \leq 9$), však nikoliv. Ne že by jich nebylo zapotřebí. Distributivní výrazy jako ‘po dvanácti’, ‘po dvace-

³² To je podstatný rozdíl oproti češtině, kde číslovka *deset* má dva tvary a dvojí syntaktické chování podle toho, zda celé syntagma vystupuje v přímém nebo nepřímém pádu, cf. 6.3.2.2.

ti' se v litevštině užívají a vyjadřují buď předložkovou konstrukcí *põ & A*, cf. *põ dvýlika*, *põ dvidešimt*, nebo lokálem, cf. *ėjo dvýlikoje* 'šli po dvanácti', *žygiavo dvidešimtyje* 'putovali ve dvacetičlenné skupině'. Absenci adverbialních výrazů jako **dvýlikiese*, **dvidešimtiese* proto sotva můžeme vysvětlovat jejich malou potřebností. Spíše zde narážíme na odpor flektivního systému ke kumulaci kmenotvorných sufixů.³³ Segment *-lika* již rozhodně sufixem je, protože kompositní slovtvorbou jej nelze vysvětlit. Segment *-dešimt* je sice slovtvorně průhledný, leč i ten se v paradigmatu *dvi-dešimt*, *tris-dešimt*, *kėlias-dešimt* chová jako odvozovací sufix, analogický k sufixu *-lika*.

6.3.3 Číslovky *šimtas* (2B, I) 'sto //stovka' a *tūkstantis* (1A, I.b) 'tisíc //tisícovka' jsou plně paradigmatická substantiva mužského rodu. Přitom však dovedou vyvolat stejné morfosyntaktické vztahy jako číslovky "10 + n" i "10 × n" (1 ≤ n ≤ 9), cf. *tiẽ* (N.PL MASC) *šimtas* (N) *žmonių* (G.PL MASC) 'těch sto lidí' vs. *tėms* (D.PL MASC) *šimtui* (D) *žmonių* (G.PL MASC) 'těm sto lidem // tomu stu lidí' (cf. 6.3.2.2).

6.3.3.1 Oproti číslovkám odvozeným od desítky nepoužívá se pro stovky ani tisíce invariantních podob jako **šimt*, **tūkstant*. Násobky se vytvářejí prostým počítáním, tedy přidáním jednotkové číslovky, adjektiva, coby shodného přívlastku *dù šimtai*, *trỹs šimtai*,... *devyni šimtai*; *dù tūkstančiai*, *trỹs tūkstančiai*,... *devyni tūkstančiai*, invariantní komposita jako **dù-šimt*, **tris-tūkstant* nejsou. Plné morfologické paradigma lexikálních jednotek *šimtas*, *tūkstantis* může být syntakticky nevýhodné, neboť příliš složité: setká-li se v jednom syntagmatu přívlastek rozvíjející počítané jméno a jednotková číslovka počítající stovky či tisíce, pak jednotková číslovka se shoduje v pádě, čísla i rodě se substantivem 'sto' či 'tisíc' jako jeho nejtěsnější přívlastek, kdežto druhý atribut přebírá sice pád «velké» číslovky ('sto' či 'tisíc'), leč číslo a rod počítaného jména. Číslo je v obou případech nutně stejné (PL), zato rody se mohou lišit, cf. *tuõs* (A.PL MASC) *du* (A.PL MASC) *tūkstančius* (A.PL MASC) *žodžių* (G.PL MASC) 'ty dva tisíce slov' vs. *tàs* (A.PL FEM) *du* (A.PL MASC) *tūkstančius* (A.PL MASC) *knỹgų* (G.PL FEM) 'ty dva tisíce knih', *tuosẽ* (L.PL MASC) *dviejuosẽ* (L.PL MASC) *tūkstančiuosẽ* (L.PL MASC) *žodžių* (G.PL MASC) 'v těch dvou tisících slovech' vs. *tosẽ* (L.PL FEM) *dviejuosẽ* (L.PL MASC) *tūkstančiuosẽ* (L.PL MASC) *knỹgų* (G.PL FEM) 'v těch dvou tisících knihách'.

6.3.3.2 Litevština odvozuje «skupinové» číslovky jen pro jednotky, e.g. *šėšetas* 'šestice'. Pro vyšší numerické hodnoty fungují ve skupinovém významu číslovky základní: *dešimtis* je 'deset' i 'desítka', *šimtas* 'sto' i 'stovka', *tūkstantis* 'tisíc' i 'tisícovka'. Při uplatnění skupinového významu těchto jednotek nastupuje taková syntaktická kongruence, jakou jsme zatím předváděli jen v části 6.3.2.1, *su* (PRAEPOS: & I) *tuõ* (I.SG MASC) *nepilnu* (I.SG MASC) *šimtù* (I.SG MASC) *demonstrantų* (G.PL MASC) *kariúomenė lengvaĩ susidorójo* 's tou necelou stovkou demonstrantů si armáda lehce poradila', *ĩ* (PRAEPOS: & A) *tuõs* (A.PL MASC) *siaubingus* (A.PL MASC) *tūkstančius* (A.PL MASC) *nekaltų* (G.PL FEM) *aukų* (G.PL FEM) *tarptautinė komisijsa visaĩ neatsižvelgė* 'na ty děsivé tisíce nevinných obětí mezinárodní

³³ K té v litevštině soustavně dochází jenom při morfologických transpozicích mezi jménem a slovesem (v obou směrech, cf. IV/5), pouze omezeně pak při odvozování adverbii (cf. IV/3). Připomeňme, že kmenotvorný sufix je ve výkladovém aparátu této práce vždy slabičný, na rozdíl od neslabičného kmenového rozšíření.

komise vůbec nehleděla'. V právě uvedených příkladech vystupuje číslovka jako syntakticky plnohodnotné substantívum rozvíjené dvojím přívlastkem, shodným ("ta necelá stovka", "ty děsivé tisíce") a neshodným ("stovka demonstrantů", "tisíce nevinných obětí").

6.3.3.3 Skupinový význam číslovek *dešimtīs*, *šimtās*, *tūkstantīs* má sice v jazyce soustavné uplatnění, nemohl však pokrýt potřebu zvláštních názvů pro zvláštní celky vymezené počtem '10', '100', '1000'. Tak vznikla jednotně utvořená substantíva *dešimt-in-ē*, *šimt-in-ē*, *tūkstant-in-ē* (1B, V) s nejednotnými konkrétními významy 'desátek' (církevní) u prvního z nich, 'setnina' (vojenská), 'setina' (zlomek) i 'stovka' (bankovka) u prostředního, 'tisícovka' (bankovka) u posledního.

6.3.3.4 Neznám doklad na distributivní tvary **šimtīese*, **tūkstantīese* (takové neuvádí ani thesaurus LKŽ). Tuto absenci bychom jistě mohli vysvětlovat trvalou přítomností skupinového významu u slov *šimtās* 'sto //stovka' a *tūkstantīs* 'tisíc //tisícovka', případně též disponibilitou odvozenin jako *šimtīnē*, *tūkstantīnē*. Tím bychom si ale řekli o námitku, proč se od slova *dešimtīs* 'deset //desítka', kde je skupinový význam též trvale přítomen a derivát *dešimtīnē* rovněž existuje, tvar Advdistr *dešimtīese* 'po deseti', 'v deseti' odvozuje. Absenci distributivních tvarů proto pouze zaznamenáme jako další rozdíl v morfologickém chování, který odlišuje číslovku *dešimtīs* od číslovek *šimtās* a *tūkstantīs* (vedle výše zmíněného uplatňování a neuplatňování holých kmenů).

6.3.4 Paradigmaticky zcela pravidelnými substantívy jsou pak číslovky ještě vyšších řádů, kde litevština již používá slov vypůjčených: *milijōnas* (1B, I), *milijārdas* (1A, I), *bilijōnas* (1B, I). Morfosyntakticky lze u nich uplatňovat dvojí kongruenci, jako to bylo možné u nižších mocnin desítky (cf. 6.3.3.2).

6.4 Deklinace morfosyntaktických komplexů: zájmena i číslovky «složené»

V oddílech 6.1 – 6.3 jsme probírali zájmena a číslovky ve dvojím smyslu «základní». Morfologicky byly základní proto, že měly co nejjednodušší podobu kmene i koncovky, syntakticky byly základní proto, že nekoordinovaly vícero lexikálních jednotek do celku fungujícího jako lexikální jednotka jediná.³⁴ Nyní musíme uspořádat zájmena a číslovky, jež alespoň v jednom ohledu základní nejsou. K vychýlení může dojít různými cestami. Společné jim je to, že zájmenné a číslovkové morfy schopné samostatné syntaktické existence se spojují do komplexů, jež vystupují jako jediná syntaktická jednotka.

Ve větě *juōdu nekeñčia vienas kito* 'oni dva se navzájem nesnášejí' představuje *juōdu* komplex dvou morfů, *juō* a *dū*, vystupujících dohromady jako jediná jednotka syntaktická (jediný závislostní uzel) i fonotaktická (jediný přízvuk). Leč i dvojice morfů *vienas kito* 'jeden druhého' se dvěma přízvuky, jež vedou na dva fonotaktické celky, je komplex o jediné syntaktické roli, jak vyplývá z nemožnosti nahradit jednotlivé složky jinými lexikálními jednotkami při zachování všech syntaktických vztahů. Místo

³⁴ Od zásady morfologické jednoduchosti jsme se odchýlili jen v ojedinělých případech, kdy bylo potřeba vysvětlit nějakou paradigmatickou zvláštnost: šlo o absolutní paroxytona (6.1.6 sub 2) a o vzory *kóks* – *kokià* (6.1.6 sub 4), *keliólīka* a *kēliasdešimt* (6.3.2); od zásady syntaktické jednoduchosti jsme se neodchýlili vůbec.

vienas kito lze přitom dát jak dílčí slovesný morf *si*, cf. *juōdu nesikeñčia* ‘oni dva se nesnášejí’, tak úplný substantivní morf *savēs*, cf. *juōdu nekeñčia savēs* ‘idem’, ale i zcela jiné substantívum, e.g. *juōdu nekeñčia pāmotēs* ‘oni dva nesnášejí [svou] macechu’. Zato ve větě *jūdvieju vienās nekeñčia kito* ‘u nich dvou jeden nesnáší druhého’ představují *vienās* a *kito* dva různé větné členy vystupující ve dvou různých pádech, první v podmětovém nominativu, druhý v předmětovém genitivu, z nichž každý lze – při zachování všech syntaktických vztahů výchozí věty – samostatně nahradit jiným lexémem, e.g. *jūdvieju Jōnas nekeñčia Marijos (bet jī jī slaptaī mýli)* ‘u nich dvou [je to tak, že] Jan nesnáší Marii (ale ta ho tajně miluje)’. Vedle *juōdu nekeñčia vienās kito* však existuje i věta *juōdu vieno kito ir nekeñčia* ‘oni oba tu a tam něco nesnášejí’, kde obě lexikální jednotky jsou společně v předmětovém genitivu a společně představují sice dva oddělené fonotaktické celky, leč jedinou syntaktickou jednotku. Ta vyjadřuje zcela vágní předmět, o němž víme jen to, že se může nahodile vyskytnout, ne však ve velkém množství (překládáme ‘tu a tam něco’).

Morfosyntaktické komplexy zájmen a číslovek budeme třídit podle dvojí motivace, morfologické a syntaktické. Motivací rozumíme, že zkoumaný jev má synchronní oporu v (centru) systému jazyka, a důsledně ji odlišujeme od diachronní genese toho kterého komplexu. Studované komplexy pokládáme jednotně za komplexy morfosyntaktické. Vedle zřetelných případů, kdy lze přesvědčivě prohlásit, že daný komplex je motivován vztahem buď morfologickým, nebo syntaktickým, setkáme se i s případy, jejichž motivaci jednoznačně charakterizovat nelze. Nicméně i ty podle daných hledisek utřídíme. Nejde nám tolik o to, kam ten který komplex zařadíme, jako spíš o to, abychom sebrali všechny komplexy.

Za komplex s jasnou morfologickou motivací můžeme pokládat lexikální jednotku o N *juōdu* a G *jūdvieju*. Máme-li komunikativní potřebu vyjádřit substantívum *jīs* ‘on’ v duálu a přitom víme, že systémový duálový tvar pro nominativ je málo průhledný a pro genitiv vůbec schází, je jistě dobrým řešením posílit stávající koncovkový morf, at’ již duálový nebo plurálový, o morf číslovky ‘dva’, jenž nebude vyjadřovat nic víc než séma duálu, totiž párovost. Za komplex s jasnou motivací syntaktickou můžeme pokládat spojení *vienās kitas* ve významu ‘tu a tam něco’. Každá složka zvláště je obecně deiktická a jejich protiklad, představují-li dva různé členy, vyjadřuje, že se odkazuje ke dvěma různým věcem. Pokud tuto dvojici syntakticky přehodnotíme tak, že představuje větný člen jediný, získáme prostředek deixe k malému, ne však jednočlennému souboru jednotlivostí.

6.4.1 Začněme komplexy motivovanými morfologicky. Jasným příkladem morfologické motivace je zdvojená flexe, kdy se lexikální jednotka mající vlastní morfovou strukturu a schopná samostatné flexe spojí s jinou lexikální jednotkou, stejně ohebnou a též vnitřně strukturovanou, aby se sřetením jejich (lexikálních i gramatických) morfů vyjádřila gramatická (usouvztažňovací) sémata, jež výchozí lexikální jednotka nedovedla vyjádřit buď vůbec, nebo ne dost výrazně. Lexikální význam komplexu je dán první složkou, druhá pak upřesňuje, v jakém vztahu, či v jaké perspektívě je onen lexikální význam podán. Má tedy «gramatické usouvztažnění» blízko ke slovtvorbě. Takové poznání nás nemůže překvapit: morfologie je ze své podstaty vždy gramatická i lexikální zároveň a liší se spíše jen poměrem obou složek. Záleží tedy pouze na nás, kam který jev ve svém výkladu zařadíme.

V systémových souvislostech litevské deklinace můžeme doložit, že jako přídatné morfy byly zapracovány dvě lexikální jednotky, deiktické *jīs//jī* ‘on//ona’ (vyjadřuje přídatné séma: “takový, že se od ostatních liší právě vlastností vyjádřenou výchozí lexikální jednotkou”) a kvantitativní *dū//dvi* ‘dva//dvě’ (vyjadřuje přídatné séma: “výchozí lexikální jednot-

ka pojata jako dvojice”, čili duál). Přídavný morf *jis//ji* došel tak velkého systémového uplatnění, že vytvořil zvláštní adjektivní flexi. Předvedeme ji, včetně její systémové genese, v samostatné kapitole 7 této III. knihy. Uplatnění morfu *dù//dvi*, rozsahem mnohem skromnější, vyložíme zde, a to v centrálním i periferním případě. Rozbor periferního případu nám nakonec umožní interpretovat jako přídavný morf – pravda, velmi omezeného uplatnění – ještě deiktické jednotky *kàs* ‘co’ a *tàs* ‘to’ (vyjadřují přídavná sémata: “něco/to, v čem se projevuje výchozí lexikální jednotka”).

6.4.1.1 Centrální případ pro uplatnění přídavného morfu *dù//dvi* ‘dva //dvě’ představuje spontánně užívaný duál některých rodových zájmen (primárně absolutních oxyton). Protože jednoduché duálové tvary žijí, či spíše živoří na okraji morfologického systému, potřebuje duálové séma “pojato jako dvojice” zvýraznit. Vytváří se proto komplex sestávající z duálového, popř. plurálového tvaru toho kterého zájmena v patřičné pádové a rodové podobě a z číslovky *dù//dvi* ‘dva //dvě’ ve stejném pádu i rodu. Zatímco prostý duál má pouze tři vlastní pádové tvary (pro N//A//V, pro D a pro I) a v ostatních pádech používá tvarů plurálových, nový duál nabízí řešení i pro G a někdy též pro L, čímž zaplňuje celé kategoriální paradigma. Předvedeme jej v tabulce T 6.4/1 na vzorech *tuōdu – tiēdvi* ‘(tam)ti dva – (tam)ty dvě’, *šiuōdu – šiēdvi* ‘ti(to) dva – ty(to) dvě’, zastupujících oba paradigmatické typy absolutních oxyton, sc. $I^{\alpha++} - IV^{(+)}$ a $I.b^{\alpha++} - IV.b^{(+)}$.

T 6.4/1	$I^{\alpha++}$	$IV^{(+)}$	$I.b^{\alpha++}$	$IV.b^{(+)}$
N/A du	t-uō ^{h b} -d-u	t-iē ^{h b} -dv-i	š-i-uō ^{h b} -d-u	š-iē ^{h b} -dv-i
G	t-ū ^{∅∅} -dvie-j-u		š-i-ū ^{∅∅} -dvie-j-u	
D	t-íem-dv-iem ∷∅∅	t-óm-dv-iem	š-íem-dv-iem ∷∅∅	š-i-óm-dv-iem
I	t-iēm-dv-iem ∷∅∅	t-ōm-dv-iem	š-iēm-dv-iem ∷∅∅	š-i-ōm-dv-iem
L (i)	tuosè dvíese	tosè dvíese	šiuosè dvíese	šiosè dvíese
(ii)	tuōdvíese	tiēdvíese	šiuōdvíese	šiēdvíese
(iii)	tuosè dviejuosè	tosè dviejosè	šiuosè dviejuosè	šiosè dviejosè

POZNÁMKA (TYPO)GRAFICKÁ: abychom ušetřili místo, tiskneme tvary, či jen prosodické charakteristiky, jež jsou oběma rodům společné, doprostřed sloupce.

STRUKTÚRA PARADIGMATU I

- Tvary «duálových» pádů, tedy N//A, D&I, známe již z tabulek T 6.1/2–3. Sestávají z paradigmatického prostého duálu a příklonné číslovky ‘dva //dvě’, jež vyjadřuje shodný pád i shodný rod. Komplexy vytvářejí jediné fonotaktické slovo s jediným přízvukem, jež nese vždy první složka, a to tak, jak by byla podle pravidel přízvukována, i kdyby stála sama, bez přídavné číslovky. Rodové rozlišení zajišťují v N//A obě složky, v D&I pouze složka první, «lexikální». Morfové komplexy D a I jsou rozlišeny jedinež intonací.
- Tvar G je utvořen zcela analogicky: /morf zájmena -&- morf číslovky/ spojené v jediný fonotaktický celek s přízvukem na koncovce první složky. V zájmenu jsou použity morfy plurálové *t-ū*, *š-i-ū*, protože zvláštní duálové morfy vůbec neexistují. Rodové rozlišení není

v G možné, což je obecný stav platný pro všechna adjektíva i rodově diferencovaná zájmena a číslovky.

- Tvar L nemá jednotnou podobu: ve funkci L.MASC / FEM lze ve starších gramatikách doložit podoby (i) *tuosè dviese* / *tosè dviese*, (ii) *tuōdviese* / *tiēdviese*, zatímco soudobý úsuv používá spíš (iii) *tuosè dviejuosè* / *tosè dviejosè*.³⁵ Ve variantách (i) a (iii) má každá složka vlastní přízvuk; varianta (ii) má přízvuk jediný. Rodově specifické složky *-dviejuosè* / *-dviejosè* ve variantě (iii) jsou paradigmatickými tvary L.MASC / FEM číslovky ‘dva //dvě’. Rodově nespécifická složka *-dviese* či *-dviese* ve variantách (i) a (ii) je jiným lokatívním tvarem odvozovaným od téže číslovky; v nynějším systému jej chápeme jako distributívni adverbium (ADV_{distr}) s významy ‘po dvou’, ‘ve dvojici’.³⁶ Varianta (ii) *t-uō-dv-iese* jako jediná nabízí v L jediné fonotaktické slovo, což odpovídá prosodickému stavu v ostatních pádech. Její první složka nevychází z L.PL, nýbrž přejímá tvar N//A.DU, jenž dokáže rozlišit rod na ploše jediné slabiky. Řetězce **t-uosè-dv-iese* či **t-uosè-dvie-j-uose*, sestavené z dlouhých morfů o složité vnitřní stavbě, by zřejmě byly příliš morfológicky zatížené, než aby vytvořily jediný fonotaktický celek. Proto ve variantách (i) a (iii) vystupují dva samostatně přízvukované celky. Lokatívy druhého, palatalizovaného vzoru mají zcela shodnou struktúru, jenom s ohledem na jednotu výkladu musíme při jejich morfonologické segmentaci zvlášt’ vyčleňovat palatalizační morfoném všude tam, kde se uplatňuje, cf. *š-ĭ-uō-dviese* vs. *š-iē-dviese*.

STRUKTÚRA PARADIGMATU II

Dva fonotaktické celky, z nichž sestávají lokálové varianty (i) a (iii), lze samozřejmě chápat i jako syntagmata. SYNTAGMA a MORFOLOGICKÝ TVAR se coby výkladové pojmy navzájem vylučují. Připomeneme-li si přijatou zásadu, že primárním předmětem morfématického popisu litevštiny bude jediný (fonotakticky vymezený) morfonologický celek (cf. I/2.1), musíme uznat, že varianty (i) a (iii) do morfonologického paradigmatu nepatří. Zde jsme je v tabulce T 6.4/1 uvedli proto, že celá kapitola pojednává o periférii deklinační soustavy, tedy o oblasti, kde dochází, či může dojít k přehodnocení morfosyntaktického útvaru ze syntagmatu samostatných morfémů na morfonologický tvar morfému jediného.³⁷

ALOMORFIČNOST

- Vedle tvarů N//A.DU MASC *t-uō-d-u*, *š-ĭ-uō-d-u*, jež vycházejí ze starých systémových duálů *t-uō*, *š-ĭ-uō*, existují i tvary *t-iē-d-u*, *š-iē-d-u* (Senn 1929: L24, §2; 1966: §249), vy-

³⁵ Jaunius (1908: 103) předepisuje pouze variantu (i), aniž v poznámkách, které jsou u něho jinak vždy bohaté a soustavně popisují dialektální zvláštnosti, cokoliv dodává. Jablonskis (1922: §79) zmiňuje (i) a (ii) jako alternativy. Senn (1929: L24, §2; 1966: §249) má pouze (ii). DLKG (§804) uvádí kategoriální paradigma neúplně, bez lokatívu. Počítačový korpus soudobého litevského jazyka varianty (i) a (ii) vůbec nezná a dokládá jediné textový výskyt varianty (iii). To vše vypovídá o tom, jak nejisté je postavení kategorie L.DU v paradigmatu.

³⁶ Jaunius (1908: 103) přízvukuje složku *dviesè* na poslední slabice, cf. *tuosè dviesè* – *tosè dviesè*. V jeho výkladu totiž tvar *dviesè* představuje paradigmatický lokál číslovky “2”.

³⁷ Takové přehodnocování lze doložit i v jiných pádech. Jablonskis (1922: §79) uvádí v jediném formálním paradigmatu alternativní podoby – vedle již zmíněné kategorie L.DU – též u D.DU (*šióm dvíem* ⇔ *šiódvíem*) a I.DU (*šióm dvíem* ⇔ *šiódvíem*), zatímco v G.DU má pouze syntagma (*šiu dviejū*) a v N//A.DU pouze komplex (*šiedvi*).

cházející z podoby N.PL MASC *t-iē*, *š-iē*. Ve prospěch těchto druhých alomorů mluví skutečnost, že jsou motivovány centrálním tvarem PL, nikoliv periferním tvarem DU. Rodová homonymie přitom nehrozí, neboť rod bezpečně rozliší číslovková složka *-du* vs. *-dvi* (cf. MASC *tiēdu* vs. FEM *tiēdvi*). Paradigma je vskutku duálové, takže varianta vycházející z tvaru N.PL MASC se uplatňuje jak v N.DU MASC, tak i v A.DU MASC. Duálový synkretismus N//A však zároveň nepřímo podporuje alomorfy *t-uō-d-u*, *š-i-uō-d-u*, které lze synchronně motivovat i centrálními tvary A.PL MASC *t-uōs*, *š-i-uōs*.

- Ve tvarech D a I může být pohlcen vnitřní segment *-m-*, a to jak v MASC, tak ve FEM, cf. *t-iēm-dviem* > *t-ie-dviem*, *t-óm-dviem* > *t-ó-dviem*; *t-iēm-dviem* > *t-iē-dviem*, *t-ōm-dviem* > *t-ō-dviem* (v obou případech jsou D a I rozlišeny jedině intonací). Zde jde o výslovnostní varianty, ve složeném skloňování (cap.7) však podobná pohlcení budou charakteristickým rysem kompositních koncovek.

PRODUKTIVITA

Komplexní duály s dvousložkovým skloňováním lze vytvořit pro všechna absolutní oxytona, cf. 6.1.6. Podle nepalatalizovaného vzoru *tuōdu* – *tiēdvi* ‘(tam)ti dva – (tam)ty dvě’ se skloňuje ještě *anuōdu* – *aniēdvi* ‘oni (vzdálení) dva – ony (vzdálené) dvě’ a *katruōdu* – *katriēdvi* ‘kteří(žto) dva – které(žto) dvě’ (cf. 6.1.6 n.2), podle palatalizovaného *šiuōdu* – *šiēdvi* ‘ti(to) dva – ty(to) dvě’ se skloňuje ještě *juōdu* – *jiēdvi* ‘oni dva – ony dvě’ a *kuriuōdu* – *kuriēdvi* ‘kteří(žto) dva – které(žto) dvě’. Skloňování vztažných zájmen *katruōdu* a *kuriuōdu* předvádí v «duálových» pádech N, A, D, I tabulka T 6.1/2–3. G vypadá z logiky systému jednoznačně: *katrīdviēju*, *kuriūdviēju*.³⁸ Pro L těchto dvou lexikálních jednotek v normativních gramatikách vůbec nenalézám doloženou podobu, což znamená, že se zvláštním duálovým tvarem se v kategorii L nepočítá: to je sice ve shodě s obecným principem litevského pádového synkretismu, leč nedůsledné, uvážíme-li, že podle téhož principu nemá ani G mít zvláštní duálový tvar. Za spontánní řešení pro L lze nejspíše doporučit variantu (iii), tedy *kuriuosè dviējuosè*.

- Stejným způsobem je odvozen i zesílený (pleonastický) tvar N//A *abūdu* (*abuōdu*) – *abīdvi* (*abiēdvi*) ‘oba dva – obě dvě’. V dalších pádech najdeme G *abiēdviēju*, D *abīe(m)-dviem*, I *abiē(m)dviem*, L.MASC – FEM *abiēdviējuose* – *abiēdviējose*.³⁹ Dvojhláskové alomorfy v první složce N//A kopírují stav z absolutních oxyton, cf. *t-uō-du* – *t-iē-dvi*, pohlcení *m-*ového segmentu ve tvarech D&I se děje stejně, jak bylo popsáno výše (*t-iēm-dviem* > *t-ie-dviem*, *t-iēm-dviem* > *t-iē-dviem*), a rozlišení obou tvarů opět obstarává pouze intonace. Nápadná je morfová redukce první složky ve tvarech G a L. V případě G můžeme uvažovat o synkopě *abie-j-ū-dvie-j-u* > *abiē-dvie-j-u*, v případě L je lépe hovořit o analogii *abiē-dvie-j-ū* → *abiē-dvie-j-u//o-se*: je to jednodušší než postulovat morfologicky přetížené tvary

³⁸ Dokonce i počítačový korpus současného litevského jazyka dokládá textový výskyt genitivních komplexů *judviēju*, *šiuđviēju* (hojně), *tudviēju*, *anuđviēju* (ojediněle).

³⁹ DLKG (§804) uvádí zesílený tvar jedině pro N//A, a to ještě pouze s krátkým alomorfem (v ostatních pádech předepisuje prosté tvary podle T 6.2/2). Reduplikované tvary pro všechny pády uvádějí Jablonskis (1922: §73) a Senn (1929: L28 §5; 1966: §291), dlouhý alomorf pro N//A zmiňuje pouze Jablonskis.

**abie-j-uosè-dvie-j-uose*, **abie-j-osè-dvie-j-ose* a ty následně synkopicky krátit hned ve dvou slabikách za sebou.

• Dalším příkladem je výraz *vienudu – vienidvi* ‘sami dva – samy dvě’, o němž jsme se zmiňovali v části 6.1.5 (n.1). Ten sice má samostatné heslo v LKŽ, nemá však doloženy jiné pádové tvary než N//A a D (*vieniēmdviem*). Ze systémových souvislostí vyvodíme, že I musí vypadat *vieniēmdviem* a že D i I podléhají hláskovému zjednodušení do podob *vieniēdviem* a *vieniēdvīem*.

• Konečně uved’me, že reduplikovaný tvar najdeme i v popisech paradigmatického typu I.b^{α+} – IV.a (dle našeho značení). Jaunius (1908: 105) a Jablonskis (1922: §81) uvádějí alomorfy N//A.DU *kókiudu – kókidvi* vedle *kókiu – kóki*, kdežto Semm (1966: §255) má vedle prostého *tókiu – tóki* syntagmata *tókiu dū – tóki dvī*.

PROSODICKÁ CHARAKTERISTIKA KOMPLEXU

Všetchna fonotakticky nedělená slova se zesíleným duálem nesou přízvuk na první, lexikálně relevantní složce, a tam je přízvuk umístěn stejně, jako by byl v samostatném slově (*tuō* → *tuō-du*, *abū* → *abū-du*, *vīenu* → *vīenu-du*). Ze systémových souvislostí musíme u druhé složky ve tvarech N//A MASC et FEM předpokládat prosodickou charakteristiku *ɫ b* (právě tu totiž mají odpovídající duálové koncovky *-u^{h b}* a *-i^{h b}*). Nicméně morfová hranice mezi první a druhou složkou je tak silná, že druhá složka tuto charakteristiku nemůže uplatnit k tomu, aby si přetáhla přízvuk, ačkoliv nositelem přízvuku je slabika krátká (*abū-du*) či cirkumflexově intonovaná (*tuō-du*). Z «obyčejného» kmene by si za těchto okolností duálová koncovka přízvuk bez překážek přetáhla. Tvarová proměnlivost první složky, opatřené vlastními koncovkami, je jistě sama o sobě dostatečným důvodem, abychom ji nepokládali za «kmen» morfologicky složeného zájmena, je však dobré si uvědomit, že se tu setkáváme s jevem, který je podstatou kmenové charakteristiky ABSOLUTNÍ PAROXYTONON (cf. 6.1.6 sub 2).⁴⁰ Nemožnost přetáhnout přízvuk z kmene na koncovku nám v další části poslouží jako kritérium pro rozpoznání periferních případů morfologicky motivovaných komplexů.

6.4.1.2 I v centrálním případě morfologicky motivovaných komplexů jsme se již setkali s pádovými tvary, ve kterých první, lexikální složka neměla podobu plně strukturovaného morfového řetězce /kmen-&-koncovka/, nýbrž sestávala jen z rudimentárního kmenového morfu a z vokálu různě motivovaného. To byl případ G *abiē-dvie-j-u* i L *t-uō-dv-iese* vs. *t-iē-dv-iese*. Jejich druhé, číslovkové složky sestávají z kmene a koncovky příslušného pádu (či z adverbialního sufixu), v první, obecně deiktické složce však dokážeme určit jen minimální segment lexikálního morfu (*ab-*, *t-*) a vokalické rozšíření zařaditelné do různých souvislostí (úsek *ab-ie-* interpretujeme jako kmenový alomorf, cf. 6.2.2, úseky *t-uō-* vs. *t-iē-* jako tvary převzaté z nominativu, ovšem jen s tím účelem, aby rozlišily rod). V centrálním případě byly takové tvary v menšině, zvážíme-li jejich postavení v paradigmatu. V periferním případě budou většinou, ba výlučně. Dokládají to duálová osobní zájmena *mūdu – mūdvi* ‘my dva – my dvě’, *jūdu – jūdvi* ‘vy dva – vy dvě’. V nich opět vidíme složku vyjadřující zájmeno *mēs* ‘my’ a *jūs* ‘vy’ a složku číslovkovou, leč na rozdíl od případu centrálního se první složka při flexi nemění. Seznamme se s tímto případem nejprve v tabulce T 6.4/2.

⁴⁰ V kapitole 7 uvidíme, že komplexy o druhé složce *jīs//jī* předpokládají v první složce odlišnou intonaci, cf. N.DU MASC *tuō-du* vs. *tīe-ji* N.PL MASC.

T 6.4/2			
N/A	mù-d-u	mù-dv-i	jù-d-u jù-dv-i
G	mù-dv-ie-j-ų		jù-dv-ie-j-ų
D	mù-dv-iem		jù-dv-iem
I	mù-dv-iem		jù-dv-iem
L (ii)	mù-dv-iese		jù-dv-iese
(iii)	mù-dvie-j-uose	mù-dvie-j-ose	jù-dvie-j-uose jù-dvie-j-ose

STRUKTÚRA A PRODUKTIVITA PARADIGMATU

Ve druhé složce předvedených komplexů vidíme číslovku ‘dva’ s úplným kmenem a úplnou vlastní koncovkou, což je stav shodný s centrálním případem. Shodně s centrálním případem nalézáme též v L dvě podoby, jednu, rozlišující rod, opřenu o paradigmatický lokál číslovky ‘dva’, druhou, rodově indiferentní, opřenu o distributivní adverbium; značky (ii) a (iii) odkazují k příslušným řádkům tabulky T 6.4/1.

Morfologická interpretace první složky je obtížnější. Vzhledem k proměnám «kmen» a «koncovky» u litevských zájmen ‘my’ a ‘vy’ (cf. 6.2.1) ji sotva můžeme pokládat za «kmen» příslušného osobního zájmena: *m-* a *j-* jsou pouze charakteristické, «kořenové» konsonanty. Vokál *-u-* odráží většinový vokalismus v pádových tvarech oněch zájmen, zároveň však představuje ikonickou koncovku duálu maskulína.

Tradiční historický výklad (cf. Stang 1966: 257; Zinkevičius 1987: 204) praví, že *mù-du*, *jù-du* jsou primární tvary N//A, což znamená, že vokalismus *-u-* první složky se interpretuje jako duálová koncovka, a dále praví, že ostatní pádové tvary byly utvořeny dodatečně, analogicky, zachovávající beze změny první složku *mu-*, *ju-*. Takový výklad nicméně pracuje s analogií již v prvním kroku: předpokládané duály *m-ù*, *j-ù*, k nimž baltské doklady vůbec nejsou, nemají oporu ani v duálových tvarech osobních zájmen doložených v jiných starých indoevropských jazycích. Motivace ze substantivní a adjektivní flexe je jistě přirozená, jenom zbývá pojmenovat dodatečný předpoklad, že se vybírá koncovka příznakově maskuliní a že se s ní pracuje jako s koncovkou rodově nepříznačnou. To není nijak samozřejmé, uvážíme-li, že tvary N//A jsou v primární i sekundární deklinaci důsledně rodově rozlišovány. Proč máme *mù-du* – *mù-dvi*, *jù-du* – *jù-dvi* spíše než *mù-du* – **mì-dvi*, *jù-du* – **jì-dvi* podle vzoru *abù-du* – *abì-dvi* ?

Dvojice *mù-du* – *mù-dvi*, *jù-du* – *jù-dvi* jsou ve spisovném jazyce osamělé. Jediné srovnání nabízí žemaitská zvláštnost *vě-du* – *vě-dvi* ‘my dva – my dvě’ ve funkcích N//A. Ta se však vyznačuje výrazně odlišnými tvary druhé složky: N//A.FEM *vě-di* // *dvi* // *dvės*, G *vě-dum(s)*, D&I *vě-dim* // *diem* // *dvim* // *dvėm(s)* // *duo* (lokál LKŽ nedokládá). Vokalismus první složky není v litevském systému (synchronním ani diachronním) nijak motivován.⁴¹

⁴¹ Historické výklady u tohoto výrazu vyzdvihují, že dokládá analogii ke slovanskému duálovému zájmenu *vě* ‘my dva//dvě’, ačkoliv korespondence nehledí k fonologickému rysu délky: slovanské *vě* má vokál původem dlouhý, žemaitské *vě-du* // *dvi* vokál původem krátký; LKŽ (XVIII:486) dokonce přímo dokládá původní krátkou podobu *vě-du* – *vě-dvi*. Výklady se zde spokojují s vágnější a širší

O prosodické stránce se lze vyjádřit velmi stručně: přízvuk je vždy na první slabice, totiž na první složce. Znovu však uvažme, že u druhé složky ve tvarech N//A MASC – FEM nutno předpokládat prosodickou charakteristiku $\bar{\text{h}} \text{ b}$, takže stojí za to poznamenat, že druhá složka na sebe přízvuk nepřetahuje, ačkoliv je k tomu morfologicky plně motivována a disponována. Výrazy *mù-du – mù-dvi*, *jù-du – jù-dvi*, ale též *vě-du – vě-dvi* se v N//A chovají jako absolutní paroxytona. První složka sice na rozdíl od centrálního případu morfologicky motivovaných komplexů nemá vlastní flexi, shodně s centrálním případem si však drží prosodickou samostatnost. Právě tato samostatnost odlišuje morfologické komplexy od případů (morfonologicky) jednoduché flexe slov se složeným kmenem.

6.4.1.3 Soustředíme-li se na prosodickou zvláštnost morfologicky motivovaných komplexů, jakou představují absolutní paroxytona, musíme uvést ještě komplexy o druhé složce *kas*. Pomocí AtgLKŽ a ze standardních litevských gramatik lze sestavit následující výčet: *vis-kas* ‘všechno’, *kit-kas* ‘něco jiného’, *niē-kas* ‘nikdo //nic’, *daūg-kas* ‘lecko //leccos’.⁴² Že se *daūg kas* píše zvlášť, kdežto *viskas*, *kitkas* i *niēkas* dohromady, je irelevantní: ve všech čtyřech případech jde o jediné fonotaktické slovo, syntaktické substantívum. V první složce vystupují morfémy:

vis- “všechno//celý//ne-částečný”, cf. *vis-as*

kit- “jiný//odlišný”, cf. *kit-as*

niē- “ani”, cf. *neĩ*, *nē* (jediný nelexématický morfém)

daug- “hodně”, cf. *daūg*

Ve druhé složce potkáváme lexém *kàs* ‘kdo //co’. Morfosyntaktický komplex lze sémanticky interpretovat: “ten, v kom // to, v čem se projevuje výchozí lexikální jednotka”. Z hlediska formálního paradigmatu nalézáme v první složce holé kmeny ohebných adjektiv *vis-as* a *kit-as*, obvyklý tvar neohebného adverbia *daūg* a neobvyklou vokalickou variantu neohebné vytykácké partikule *neĩ//nē*,⁴³ užívané též jako koordinační spojky. Komplexy se skloňují ve

indoevropskou shodou v náslovném konsonantismu *v-*. Velmi populární je v této souvislosti ojedinělý nálezu tvaru *nuo-du* ve funkci A ‘nás dva’ (všemi citovaný jediný doklad z časopisu *Lietuvių Tauta* III:417, 1923, kde jsou publikovány výsledky jistých amatérských etnografických sběrů z let 1886–1894). Toto *hapax legomenon* (bylo-li vůbec korektně zaznamenáno) odpovídá svou první složkou slovanskému duálovému akuzatívu *na*, přičemž na rozdíl od korespondence slovan. *vě* ↔ žemait. *vē-du//dvi* respektuje historické délky vokálů (slov. *a* i lit. *uo* jsou odvoditelné z i.-e. *ō*, cf. ř. *vó* ‘my dva//dvě’). Bylo by však unáhlené usuzovat z toho na nějaké starolitevské paradigmatické rozlišení ve tvarech N.DU a A.DU. Něco takového totiž v litevštině nejenže nemá systémovou oporu, ale je v příkrém rozporu se synkretickou povahou kategorie DU (cf. 1.5.1).

⁴² Výrazy *bet-kàs* ‘kdokoliv’, *ne-kàs* ‘někdo nic moc’, *kaž-kàs* ‘kdovíkd’, *kàs ne kàs* ‘tu a tam někdo’ (vše lze interpretovat též jako označení věcí, nikoliv osob), které čtenáře znalého litevštiny mohou v této souvislosti rovněž napadnout, nejsou absolutní paroxytona, nýbrž komplexy absolutních oxyton. Probereme je v 6.4.2.

⁴³ Tvary *neĩ* a *nē* si jsou rovnocenné. Dvojhláska *ie* vystupuje za jistých okolností jako varianta k dvojhlásce *ei* (cf. *diēvas* ‘bůh’ ↔ *deivė* ‘bohyně’). Morf *nie-* najdeme ve výrazech *niē-kaip* ‘nikak’, *niē-kur* ‘nikde’, *nie-kadà* ‘nikdy’, *nie-katràs* ‘ani jeden (z dvojice)’, a což nám zde argumentačně neposlouží, v početných derivátech slova *niē-kas* ‘nikdo //nic’, e.g. *niekdarys* ‘lemp’ (nic pořádného nedělá), *niekbylys* ‘žvanil’ (nic pořádného neřekne), *niekina* ‘pohrdá (kým//čím)’ (pokládá

složce *kas*, druhé, tedy podle paradigmatického typu $I^{\alpha++}$, a to omezeného pouze na SG,⁴⁴ přičemž u *niě-kas* a *daũg-kas* použitých se sémantickým rysem živé bytosti, tedy ve smyslu ‘nikdo’ a ‘leckdo’, lze uplatnit i alomorfy *Gadn niě-kieno* a *daũg-kieno* (cf. 6.2.1.5).

Přízvuk spočívá na složce první. Uvedená slova jsou tak absolutní paroxytona. To je vlastně jediný důvod, proč je zde zařazujeme jako morfologicky motivovaný komplex s (naprosto potlačeným) potenciálem dvousložkové flexe. V první složce totiž vůbec nenacházíme vokální segment, jež bychom i jenom mohli uvádět do vztahů k paradigmatickým koncovkám. Morfologická motivace uvedených komplexů je velmi slabá, a tak dochází k přehodnocení do podoby složený kmen *-&-* koncovka. To se téměř neprojevuje změnou morfů, ale výrazně projeví změnou prosodické charakteristiky. Můžeme dokonce vyčlenit dva stupně přehodnocení:

1° od absolutního paroxytona k absolutnímu oxytonu. Thesaurus LKŽ dokládá varianty *vis-kàs*, *kit-kàs*, *daug-kàs* s přízvukem na druhé složce ve všech možných pádových tvarech. Koncovky druhé složky přitom vycházejí výlučně ze SG paradigmatického typu $I^{\alpha++}$ (s případným alomorfem *Gadn*);

2° od absolutního paroxytona k prosodické charakteristice 1B. Přitom se koncovky již neberou z typu $I^{\alpha++}$, nýbrž z I^{α} . To postihuje zájmeno *niěkas* ‘nikdo //nic’. Že bylo kdysi absolutním paroxytonem, dokládají dosud užívané instrumentálové tvary *tàs tēvas niěkuo nesirúpina* ‘ten otec se o nikoho//nic nezajímá’ (syntaktická platnost substantivní), *niěkuo metù* ‘nikdy’ (syntaktická platnost adjektivní).⁴⁵ Nyní patří zájmeno *niěkas* k paradigmatickému typu I^{α} a prosodické charakteristice 1B; tvar *I* zní nyní *niekù*, jiné koncovky s dvojhláskovou variantou se v SG nevyskytují, PL toto slovo – stejně jako jeho ohebná složka *kàs* – vůbec nemá.⁴⁶ Jde přitom o jediný výskyt typu 1B mezi zájmeny.⁴⁷ K přehodnocení došlo zřejmě pod vlivem okolnosti, že se zájmena *niěkas* začalo používat i jako substantíva znamenajícího

ho//to za nic pořádného).

⁴⁴ Odkazem na séma SG vyjadřujeme jediné to, že se užívá singulárových koncovek. Kategoriálně bychom dotyčná substantíva vyhodnotili spíše tak, že nemají ani číslo ani rod: ani se nemohou paradigmaticky proměňovat, což je základní předpoklad pro uplatnění kategorie čísla, ani se nemohou syntagmaticky rozvíjet, což je základní předpoklad pro uplatnění kategorie jmenného rodu.

⁴⁵ Citováno podle LKŽ (VIII:775–776). Adjektivní užití *niěkas* ‘žádný’ je zvláštní. LKŽ uvádí pouze obraty *niěkuo//niekù metù* ‘nikdy’ (v žádné době), *niěkuo//niekù būdu* ‘v žádném případě’, *niěkuo//niekù gývu* ‘ani za živý svět’ (dosl. “žádným živým”) a dále jen *dauges niekù kalbų nebuvo* ‘a pak už žádné řeči nebyly’.

⁴⁶ Tak slovo klasifikuje DLKŽ (heslo [1] *niěkas*), nicméně mezi ilustrativními příklady nalézáme instrumentály *niěkuo nesirúpina* ‘o nic se nestará’ (převzato z LKŽ) a *niěkuo (ne) dētas* ‘nemá s tím nic společného’, jež lze interpretovat jediné jako absolutní paroxytonon, vedle instrumentálu *niekù gývu* ‘ani za nic’ a datívu *niěkam veřtas* ‘k ničemu’, jež v našem pojmosloví vedou na interpretaci: paradigmatický typ I^{α} , prosodická charakteristika 1B. Příbuzná hesla *kitkas* a *viskas* jsou v témže slovníku DLKŽ popsána tak, že v našem pojmosloví dostanou jednoznačné ohodnocení: paradigmatický typ $I^{\alpha++}$, prosodická charakteristika AP.

⁴⁷ Vyplývá to z AtgDLKŽ (612–613). Na rozdíl od autorů AtgDLKŽ neřadíme k zájmenům výrazy jako *mūsiškis* (1B) ‘našinec’, cf. supřa 6.1.5 sub 5.

‘nicotná věc’, ‘nanicovatý člověk’. To se skloňuje bez pronominálních koncovek podle čistě paradigmatického typu I, má množné číslo a je prosodické charakteristiky 1B, cf. *gãila dárbo tókiam niěkui* (D.SG, vs. *kám*) ‘...pro takovou hloupost’, *gyvi niěkai* (N.PL, vs. *tiē*) *iš tókio dárbo* ‘houby z toho...’, *už gývus niekùs* (A.PL, vs. *tuōs*) ‘za pár šupů’.

Zmiňme se ještě o jednom formálním rozdílu. Složená substantiva i adjektiva povinně přecházejí pro MASC (rodovým protějškem FEM se zde zabývat nemusíme) k odvozeným, sc. palatalizovaným deklinačním typům, a to k I.b nebo I.b^{β/γ}. Komplexy morfologicky přehodnocené jako složeniny však zůstávají u paradigmatických typů základních, nepalatalizovaných, a sice u I^{α+L}, I^α nebo I.

6.4.1.4 Za dvojsložkový, morfologicky motivovaný kmenový komplex s prosodickou charakteristikou AP lze též pokládat adjektivum *šitas – šita* ‘tento – tato’ (I^{α++} – IV⁽⁺⁾), jediné absolutní paroxytonon rodově diferencované. V první, neohýbané složce nalézáme zájmeno s kmenem *š-* (cf. *š-ìs* ‘(zde) ten’), ve druhé, ohýbané zájmeno s kmenem *t-* (cf. *t-às* ‘(tam) ten’). Analogicky existuje *šitoks – šitokia* ‘takovýto – takováto’ (I.b^{α+} – IV.a) se stejně neohybatelnou první složkou a s druhou složkou o kmeni *tok-* (cf. *tók-s* ‘takový (jako tam ten)’); to však není AP. Účelem obou komplexů je zvýraznit deixi k blízkému. Tu sice zajišťují samy jednotky *šis – šì*, resp. *šióks – šiókia* (v protikladu k jednotkám *tàs – tà* a *anàs – anà*, resp. *tóks – tokià* a *anóks – anókia*, cf. 6.1.6), ale obě jsou pokládány za nevýrazné, oslabené. Podobně jsou zastíněné i jednotky *anàs – anà* a *anóks – anókia* a obojí deixi, k předmětu i k vlastnosti, jednoznačně dominují výrazy s kořenem *t-*. Těmi se proto posiluje deiktická funkce první, lexikální složky.

Podívejme se nyní na komplex *šitas – šita* samostatně. Vokalismus první složky odpovídá vokalismu nominativních koncovek obou rodů, cf. *šis – šì*. Flektivní potenciál první složky vůbec nemohl být využit, protože existuje syntakticky motivovaný komplex *šis tàs*, skloňovaný v obou složkách, který plní jiné funkce (cf. 6.4.2.1). Skloňuje se tedy pouze druhá složka. Prosodická charakteristika je AP (cf. 6.1.6 sub 2), leč dochází k přehodnocení.

Komplex *šitoks – šitokia* se svou první složkou od předchozího vůbec neliší. Ani zde nebylo možné využít flektivního potenciálu první složky, protože existuje syntakticky motivovaný komplex *šióks tóks* ‘jakýs takýs’, plnící jiné funkce. Není nejmenší důvod domnívat se, že někdy byl nějaký složitý komplex typu **šióktóks*, který se později zjednodušil. Jako je *t-ók-s* odvozeno od *t-às*, tak bylo od *šit-as* odvozeno *šit-ok-s*. Zájmeno *šitoks* drží ve všech tvarech přízvuk na segmentu *šit-*, podobně jako absolutní paroxytonon *šit-as*, nicméně v případě *šitoks* se zvláštní charakteristikou AP nemusíme pracovat: vystačíme s běžnou 1A. To proto, že druhá složka má vždy slabičný kmen, takže případný prosodický rys *b* koncovky druhé složky přes slabičnou hranici *-ok-* na přízvuk nedosáhne. Charakteristiku 1A mají všechna zájmena odvozená sufixem *-ok-* od slabičného kořene. Jedinou prosodickou zvláštností zájmena *šitoks* je to, že na rozdíl od ostatních nenese přízvuk na tomto sufixu (cf. 6.1.6 sub 4).

Derivační vztah *šì-t-as* → *šì-t-ok-s* dává vyniknout segmentu *šit-*. Ten pak najdeme nejen v adjektivech *šit-as* ‘tento’, *šit-ok-s* ‘takovýto’, ale i v adverbích *šit-iek* ‘tolik’, *šit-aip* ‘takto’, stejně jako v invariantním deiktickém výrazu *šit-ai* ‘toto’. V takovýchto morfologických souvislostech pak uvedené komplexy snadno přehodnotíme jako deriváty od kořene *šit-*, kde nejjednodušší kmen najdeme ve tvaru *šitas*. Při tomto chápání není o co opřít prosodickou charakteristiku AP, a tak se vytvoří nová, odpovídající jiným adjektivům podobně postaveného kmene, tedy 2B, sc. N.SG *šit-as – šit-à* (cf. *kitas – kità*), G.SG *šit-o – šit-ōs* (cf.

kīt-o – kit-ōs, I.SG *šit-uō – šit-à* (cf. *kit-ù – kit-à*), N.PL *šit-iē – šit-os* (cf. *kit-ì – kit-os*), etc. V současném úsu prosodická charakteristika 2B u slova *šitas* zdá se převažuje. Spisovná norma uznává obě charakteristiky za rovnocenné (cf. DLKG §§797, 800). Prosodické přehodnocení doložíme i mimo vlastní deklinaci: vedle *šitai* je též *šitaĩ*, prosodicky shodné s *antaĩ* ‘ono’, vedle *šitaip* též *šitaĩp*, přízvukovanou podle *visaĩp* ‘na všelijaký způsob’.

6.4.2 Komplexy, které probíráme, jsou morfosyntaktické. Jejich třídění na případy motivované morfologicky a na případy motivované syntakticky je relativní a vypovídá pouze o tom, jaké jevy jazykového systému používáme pro výklad. Při výkladu motivací morfologickou (6.4.1) jsme u jedné ze složek potlačili lexikální význam morfu, sc. reinterpretovali jej coby rys významu gramatického (cf. lexém “dva” → rys duálu, lexém “on” → rys determinovanosti). Při výkladu motivovaností syntaktickou lexikální význam jednotlivých složek nepomíjíme a za slovotvorný impuls naopak pokládáme syntaktické vztahy mezi lexémy. Může přitom jít o vztahy závislostní, koordinační, stejně jako vytýkácí. Rozlišíme syntakticky motivované komplexy HOMOGENNÍ, kde všechny složky vypadají, jako by vystupovaly ve stejném větném vztahu, a HETEROGENNÍ, kde jednotlivé složky vypadají, jako by vystupovaly v různých větných vztazích. U homogenních komplexů dále rozlišíme případy VOLNÉ, kdy každá složka je tvarově vybavena k tomu, aby v jiné větě sama o sobě získala stejné větné uplatnění, jaké má vyšetřovaný komplex, a případy VÁZANÉ, kdy jednotlivé složky v té podobě, v jaké v komplexu vystupují, stejný větný vztah obecně vyjádřit nemohou.

6.4.2.1 SYNTAKTICKY MOTIVOVANÉ KOMPLEXY HOMOGENNÍ VOLNÉ. Každá složka má podobu úplného morfématického slova, jež vykazuje část lexikální (kmen) a gramatickou (koncovku). Všechny koncovky v komplexu se vyskytující jsou kongruentní co do gramatických kategorií PÁD – ČÍSLO – ROD. Z hlediska syntaktické jednoty celku je morfologická kongruence všech složek redundantní a svědčí o tom, jak aktuální je přehodnocení syntaktického útvaru do jediného větného členu.

V češtině poslouží za příklad takového komplexu výraz *ten který* ve větě *v tom kterém případě se dosavadní postup neosvědčil*. Vidíme, že každá ze složek vypadá jako shodný přívlástek substantíva *případ*, obě se s ním shodují v rodě, čísle a pádě a každá by v obdobném, ba i zcela stejném syntaktickém kontextu mohla vystoupit samostatně, cf. *v tom případě, ve kterém se dosavadní postup neosvědčil...*

Litevské komplexy tohoto druhu sestávají výlučně z pojmenovávacích jednotek deiktických, zatímco v češtině najdeme i příklady s numerálií, cf. *je o dva tři roky starší*.⁴⁸ Jsou vesměs dvousložkové, přízvuk mohou mít jak pouze na jedné, tak na obou složkách; přízvukování kolísá, a to i v rámci jednotlivých komplexů coby formálních paradigmat. Vykládáme to tak, že obě složky přízvuk mají, přičemž jen jeden je hlavní a vymezuje fonotaktický celek, kdežto druhý je vedlejší, fonotakticky irelevantní. Hlavní příklady jsou následující (každý litevský komplex překládám adekvátním výrazem českým a zároveň modeluju z českého materiálu; za komplexem uvádím pro kontrast samostatná syntagmata sestavená ze stejných složek).

A) Kontrast vznikne záměnou pořadí složek u téhož syntaktického členu:

- *padārė ta pāčią klaīdą* ‘udělali tutěž (dosl. “tu samou”) chybu’ vs. *padārė pāčią tā klaīdą* ‘udělali právě tu chybu’.

⁴⁸ K litevskému vyjádření (malého) neurčitého množství cf. 6.3.1.1.

- B) Kontrast vznikne rozdělením složek mezi různé věty ve stejné syntaktické roli:
- *skaitýdama šī tā īškreipē* ‘při čtení tu tam něco (jakoby “to (a) ono”) špatně vyslovila’ vs. *skaitýdama šī īškreipē, tā pralēido* ‘při čtení tu něco špatně vyslovila, tam něco vypustila’;
 - *pataisē viena kīta* (též *viena kīta*) *klaīda* ‘opravil jednu dvě chyby’ (jakoby “jednu a zase jinou”) vs. *pataisē viena klaīda, paliko kīta* ‘jednu chybu opravil, druhou nechal’;
 - *šiokiū tokiū baldū parsivežē* ‘navozil domů jakýs takýs nábytek’ (jakoby “tadyhletakový (a zase) tamhletakový”) vs. *ir šiokiū baldū parsivežē, ir tokiū* ‘navozil i takový nábytek i zase jinačí’;
 - *pàlietē kuriuōs ne kuriuōs* (obě složky přízvukované!) *māžmožiūs* ‘probíral některé podrobnosti’ (jakoby “které (ano), které ne”; nevím, zda nevynechal něco, co by k tomu vlastně také patřilo)⁴⁹ vs. *kuriuōs māžmožiūs pàlietē? i kuriuōs neatsižvelgē?* ‘které podrobnosti probíral? ke kterým nepřihlížel?’.

6.4.2.2 SYNTAKTICKY MOTIVOVANÉ KOMPLEXY HOMOGENNÍ VÁZANÉ odstraňují morfologickou redundanci tím, že gramatické rysy relevantní pro celek jakožto syntaktickou jednotku vyjadřuje pouze u jedné složky. Takové komplexy tvoří v litevštině jedině číslovky. Ve složených číslovkách základních se skloňují všechny skloňovatelné složky, stejně jako je tomu v homogenních komplexech volných, cf. $\langle \text{dū}_N \text{tūkstančiai}_N \text{penkī}_N \text{šimtaĩ}_N \text{kėturiasdešimt}_{inv} \text{trīs}_N \rangle (N) \text{litai}(N)$ ‘2.543,- lity’ $\rightarrow \langle \text{dvīem}_D \text{tūkstančiams}_D \text{penkiems}_D \text{šimtams}_D \text{kėturiasdešimt}_{inv} \text{trīms}_D \rangle (D) \text{litams}(D)$; hovorový jazyk však má snahu skloňovat jen poslední složku, sc. $\langle \text{dū}_N \text{tūkstančiai}_N \text{penkī}_N \text{šimtaĩ}_N \text{kėturiasdešimt}_{inv} \text{trīms}_D \rangle (D) \text{litams}(D)$, čímž dochází k vázanosti: ne všechny složky nyní vyjadřují ten větný vztah, ve kterém komplex vystupuje. Toto chování (skloňování pouze poslední složky) je názorným příkladem organizačního principu aglutinačního, jenž přidává jeden společný gramatický morf vždy celému syntagmatu. U číslovek nezákladních (řadových, druhových, hromadných i dalších), jejichž soustavu vyložíme v knize IV/3, tento aglutinační princip patří do spisovného jazyka a představuje jediný způsob odvozování i skloňování: pouze poslední složka nese derivační sufix «řadové», «druhové» či jiné «nezákladní» číslovky a zároveň s ním i koncovku podle rodu, čísla a pádu, zatímco všechny předcházející složky jsou buď v (N), nebo v nesklonném tvaru, a to navíc vždy jako číslovky základní, cf. $\langle \text{keturi}_N \text{šimtaĩ}_N \text{septýniasdešimt}_{inv} \text{penktóms}_D; \text{řadová} \rangle (D) \text{sukaktūvėms}(D)$ ‘k čtyřstému sedmdesátému pátému výročí’, *pasáulis* $\langle \text{tūkstantis}_N \text{devyni}_N \text{šimtaĩ}_N \text{devýniasdešimt}_{inv} \text{devyneriais}_I; \text{druhová} \rangle (I) \text{mėtais}(I) \text{vyrėsnis} // \text{senėsnis}$ ‘svět je o tisíc devět set devadesát devět let vspělejší//starší’.⁵⁰

Není těžké prokázat, že výše uvedené složené číslovky představují jedině syntaktické slovo: žádná ze složek nemůže být samostatně rozvíjena, mezi složky nelze nic vložit, pořadím složek nelze hýbat. Hůře však prokážeme, že ony číslovky tvoří též jediný celek fonotaktický: každá složka má svůj vlastní přízvuk, se kterým může v jiných syntagmatech vystupovat jako samostatné slovo; lze sice postulovat, že přízvuk první (nebo jisté jedné) složky komplexu je «hlavní», ostatních pak «vedlejší», leč při po-

⁴⁹ Výraz *kuris ne kuris* i jemu obdobný *kàs ne kàs* ‘tu a tam někdo/něco’ vypadají jako komplexy třísložkové. Jde v nich nicméně pouze o dvojí výskyt téhož lexému (*kàs, kuris*), který je koordinován gramatématem *ne*.

⁵⁰ Protože slovo *mėtai* ‘rok’ je v litevštině pomnožné, počítají se roky v číslovkách druhových, nikoliv základních.

tenciálně neomezené délce komplexu toto řešení není uspokojivé. Navíc i uvnitř komplexu lze uplatnit aktuální členění, jež se vyjádří právě přesunem «hlavního» přízvuku v komplexu, cf. *tai iŷyko tūkstantis PENKĪ šimtai devyniasdešimt šeštaiš mėtais, ne tūkstantis KETURĪ šimtai* ‘stalo se to v roce tisíc PĚT set devadesát šest, ne tisíc ČTYŘI sta’ (složka s «hlavním», zde kontrastivním přízvukem je vyznačena MAJUSKULEMI). Musíme proto uznat, že fonotaktické hledisko, v písmu nezachycované, není heuristicky rovnocenné syntaktickému.⁵¹

Zdůrazněme, že s řídicím substantivem se v rodě a čísle shoduje jedině číslovková složka řádu jednotek, tedy právě ta, která se s ním shoduje i v pádě. Jednotkové číslovky, které vyjadřují počet stovek a tisíců, mají rysy MASC a PL podle substantív *šimtas* a *tūkstantis*.

6.4.2.3 SYNTAKTICKY MOTIVOVANÉ KOMPLEXY HETEROGENNÍ jsou konstelace morfů, z nichž každý, vzat samostatně, vyjadřuje ve větě jiný vztah. Vlastní vztahy těchto složek přestávají být v důsledku lexikalizace relevantní, na důležitosti nabývá jedině vnější syntaktický vztah celého komplexu ke zbytku věty. Onen vnější vztah tvaroslovně vyjadřuje jen jediná ze složek komplexu, ostatní se tvarově neproměňují. A právě ze systémových analogií oněch neproměnných tvarů usuzujeme na motivovanost specifickými větnými vztahy.

A) Lze vyčlenit heterogenní komplexy motivované odkazy k větné perspektivě (nejde tedy o větný vztah závislostní, nýbrž vytýkácí). Radíme sem:

- *toks pāt* se skloňovatelnou složkou *toks*. Znamená ‘stejný’ coby totožnost v kvalitě, doslova “právě takový” (něm. *der gleiche* oproti *derselbe*). Složka *pāt* ‘těž, právě’ je holý kmen zájmena *pāts* ‘sám’, “právě on a nikdo jiný” a slouží v litevské větě jako rématizátor, prostředek zvýrazňující libovolný větný člen, cf. *iki pāt vākaro* ‘do samého večera’, *ten pāt* ‘právě tam, tamtéž’, *jam pāt* ‘právě jemu’;
- *tas pāt* ‘totéž’ i ‘tentýž’ má skloňovatelnou složku *tas* ‘ten, to’,⁵² neměnná složka *pāt* je stejná jako u právě rozebraného výrazu *toks pāt*. Komplex vystupuje jako substantivum, cf. *gieda tą pāt* ‘pořád vede svou’, dosl. “zpívá totéž”, i adjektívum, cf. *atėjo tas pāt žmogūs* ‘přišel týž člověk’;
- *tam tikras* mající za skloňovatelnou složku adjektívum *tikras* ‘pravý’, ‘věrný’. Celek znamená ‘určitý’ ve smyslu “určitelný, leč [zde ted’] neurčovaný” a slouží k neurčité deixi: mluvčí dává na jevo, že ví, k čemu odkazuje, a že to posluchači nepoví. Neměnný výraz *tám*, D.SG MASC zájmena *tās* zde ve významu “to”, je «tematizátor», deiktický prostředek vyjadřující zřetel k něčemu, co se podává jako dané výpovědní situací. Výsledný sémantický rys “určitý” tak můžeme vykládat jako účinek morfématických spojení “tomu odpovídající” či “tam příslušný”.

Přízvuk spočívá vždy na druhé složce komplexu, at’ už je ohebná, či nikoliv.

B) Lze vyčlenit heterogenní komplexy motivované koordinací vůči položkám naznačeným jako situačně dané. Za skloňovatelnou složku mají *vienas* ‘sám, osamocený, jeden’:

⁵¹ Nevím o studii, která by se zabývala litevskou fonotaktikou ve vztahu k syntaxi. Sám tyto záležitosti zkoumat nemohu.

⁵² Připomeňme zde, že litevština nemá neutrum. Zájmeno *tās* je maskulinní složkou z přechylované dvojice *tās – tā* ‘ten – ta’. Femininní tvar je příznakový: odkazuje k referentu jasně opatřenému rysem FEM. Maskulinní tvar odkazuje jak k referentům s rysem MASC, tak k referentům bez jakéhokoliv rodového určení: odtud význam *tās* ‘to’.

- v komplexu *ne víenas* ‘žádný’ (dosl. “ani jeden”) se uplatňuje *ne* ‘ani’, spojka «záporně slučovací», jež popírá, že by šlo přidat byt’ jedinou položku z kontextově přítomných;
- komplex *kiekvíenas* ‘jeden každý’, dosl. “co jeden, to...”, znamená “všichni” při takovém pohledu na kontextově daný soubor, kdy se nehledá nějaká úhrnná vlastnost, nýbrž probírá každý prvek zvlášť’. Uplatňuje se zde adverbium *kíek* ‘kolik’, jež funguje jako koordinací výraz ‘co – to’, ‘kolik – tolik’.

Přízvuk opět spočívá na druhé složce komplexu, shodou okolností vždy ohebné.

C) Lze vyčlenit heterogenní komplexy motivované determinací zájmeného výrazu. Protože zájmena běžným způsobem syntakticky determinovat nejde (v tom spočívá jejich hlavní syntaktická omezenost), uplatňují se výrazy s povahou částice, jež modifikují platnost celé věty, případně koordinují či komentují textové výskyty vět nebo jejich částí. Komplexy tohoto druhu jsou v litevštině nejhojnější. Zde se omezíme pouze na ty, jež lze syntakticky zařadit jako adjektiva nebo substantiva, e.g. *kas nòrs*, *kai kuris*, *kažin kóks*, *kažkóks*, *bet katràs*, a budeme vlastně jen ilustrovat různé možné morfémové konstelace.

Svůj jediný přízvuk nesou tyto komplexy – shodně s případy A i B – vždy na druhé složce, ať už je ohebná, nebo ne. Přestože se píší povětšinou odděleně, představují vždy jediné fonotaktické slovo a syntakticky nedělitelný celek: mezi jednotlivé složky nemůže vstoupit žádný morf. Ve skloňovatelné složce vystupují tázací a vztahné výrazy redukovatelné na kořen *k-*, e.g. *kàs*, *kóks*, *kuris*, *katràs* (cf. IV/3). Jako nesklonná složka slouží

- *kai*, jež samostatně funguje coby relativum okolnostní, cf. *kai... tai* ‘když... tak’. V komplexu *kai -&- k-* je vyjádřena neurčitost nepříznačová: ‘někdo’, ‘některý’, ‘cosi’;
- *kažin*, zkráceně *kaž*, původně věta *kàs žino* ‘kdo ví’. V komplexu *kažin//kaž- -&- k-* je vyjádřena neurčitost s nepředvidatelnými možnostmi: ‘kdovíco’, ‘kdovíjaký’;
- *bet*, samostatně fungující jako přípustka “ale, nicméně”. V komplexu *bet -&- k-* je vyjádřena neurčitost s nahodilým výběrem z daných možností: ‘kterýkoliv’, ‘kdokoliv’;
- *nors*, staženina z *norėsi* dosl. “budeš chtít”. V komplexu *k- -&- nors* je vyjádřena neurčitost se záměrným výběrem z daných možností: ‘který chceš’.

Svou stavbou patří k typu C) i výrazy *nekàs* ‘nevalný, špatný’ (ADI), *nekóks* idem, kde vystupuje záporná částice *ne* (nepřízvukovaná). Ta slouží coby lexikálněderivací prefix. Přináší hodnotu depreciativní, jak jsme pro běžná substantiva předvedli v části 5.1.6,⁵³ takže *ne kažin kàs* (psáno odděleně s ohledem na oddělenou grafiku *kažin kàs*) neznámá “něco obyčejného // někdo obyčejný”, což by stačilo k popření “ne kdovíco//kdo”, ale přímo ‘prkotina’, “něco bezvýznamného”, ve spojení s rysem “životnost” pak ‘nula, nicka’, “někdo bezvýznamný” (SVBST). Tento slovtvorný komplex se vztahuje i na adverbia, cf. *kaip* ‘jak’ → *nekaip* ‘mizerně’, *kíek* ‘kolik, hodně’ → *nekíek* ‘jen trochu málo’, a jak dokládá již *ne kažin kàs*, nevyhýbá se ani komplexům, cf. *kažin kuř* ‘kdovíckde, kdovíckdaleko’ → *ne kažin kuř* ‘kousek odtud’, *kažin kóks* ‘kdovíckvýtečný’ → *ne kažin kóks* ‘ubohý’. Právě proto však, že formant *ne* – na rozdíl od všech ostatních, které jsou výše uvedeny – přistupuje i ke komplexům, a zároveň že modifikuje výchozí význam *ne* jeho prostým větným popřením, jak by odpovídalo syntagmatické motivaci, nýbrž přiřazuje mu krajní opak, vyjímáme útvary jím odvozené z tohoto výkladu morfosyntakticky motivovaných

⁵³ Připomeňme, že *ne-tuřtas* není pouhé popření “bohatství”, kam by se stále ještě vešla jak “střídmost” ozdobená důstojností, tak “skromnost” nebránící štěstí, nýbrž krajní protiklad k němu, “bída”, jež důstojnost i štěstí znemožňuje. Podobně *ne-tiesà* není ledajaké popření “pravdy”, jímž může být i “omyl”, “přehlédnutí” či “nedopatření”, nýbrž vyložená “lež”.

komplexů — podobně jako jsme substantivní deriváty s prefixem *ne* vyňali ze slovo-
tvorby morfologickou konversí (5.1.6).

D) Nakonec vyčleníme heterogenní komplexy motivované vztahem predikace. Takovou motivaci vidíme ve výrazech *vis-kas* ‘všechno’, *kit-kas* ‘něco jiného’, *niē-kas* ‘nikdo //nic’, *daūg-kas* ‘leckdo //leccos’, a to v podobě (PREDIKÁT -&- *kas*), cf. *visa kàs* ‘je všechno, co...’ → *vis-k-as* ‘všechno’, *kita kàs* ‘je něco jiného, co...’ → *kit-k-as* ‘něco jiného’, *nerà kàs* ‘není kdo//co...’ → *niē-kas* ‘nikdo //nic’, *daūg (yrà) kàs* ‘je mnoho, kdo//co...’ → *daūg kas* ‘leckdo //leccos’. Že se *daūg kas* píše zvlášť, kdežto *viskas*, *kitkas* i *niēkas* dohromady, je irelevantní: ve všech čtyřech případech jde o jediné fonotaktické i syntaktické slovo. Komplexy se skloňují ve složce *kas*, druhé, tedy podle paradigmatického typu $I^{\alpha++}$ a bez proměny v kategorii čísla (koncovky jsu formálně SG). Přízvuk spočívá na složce první. Vznikají tak absolutní paroxytona; mimo spisovný jazyk lze doložit i varianty typu 2B vzniklé prosodickým i morfologickým přehodnocením kmenů komplexních v kmeny jednoduché, v případě prosodické varianty *daug kàs* může jít i o přeražení k podtypu C). Popsaný model ustrnulých syntagmat predikativních je neproduktivní, uvedené příklady jsou všechny, které soudobý jazyk užívá (cf. AtgDLKŽ).

6.4.3 Čtenáři, který si všiml, že v bodě D) předchozí části 6.4.2.3 vykládám syntaktickou motivací stejné komplexy, které jsem v části 6.4.1.3 vykládal motivací morfologickou, blahopřeju k tomu, že si při čtení až do těchto míst udržel bdělost. Sotva lze oddíl o morfosyntaktické motivaci uzavřít lépe než příkladem, kdy se morfologický a syntaktický výklad v plné své rozdílnosti setkávají.

Dvojí motivace první složky u *niē-kas*, totiž *niē//nē* “aniž” ze strany morfologické a *nerà* “není” ze strany syntaktické, nestojí v rozporu: v obou případech se konstatuje, že “není co//kdo”, přičemž neexistenci vyjadřuje jednou záporná juxtaopozice, sc. “a nelze přidat”, jednou záporná predikace, sc. “nevyskytuje se, co//kdo by mohl...”. Otázku, jak to při vzniku výrazu *niēkas* «doopravdy bylo», není rozumné klást: postup, pro nějž jsme se zde rozhodli (porovnávání jazykového znaku s jinými jazykovými znaky uvnitř systému, který jejich vskyt vůbec umožňuje), k odpovědi nevede, a kdybychom i nějakou jinou cestou odpověď získali, nijak by neovlivnila naše porozumění litevské terciární deklinaci.

Leč musím přidat ještě jeden pohled na problematiku morfosyntaktických komplexů. Komplex je komplexem proto, že dva lexémy, schopné jeden každý vystupovat jako zvláštní větný člen, se sdruží tak, že ve větě představují větný člen jediný. Zda k tomu skutečně došlo, prokazujeme možností, či naopak nemožností obměny jednotlivých lexématických složek vyšetřovaného komplexu při zachování všech syntaktických vztahů v dané větě. Podívejme se v této souvislosti na výrazy typu *vienas kitą*, *vieni kitų*, *vienà kitai*, jež do češtiny překládáme “(se/si) navzájem”. Obě složky vykazují vždy stejný rod (MASC :: FEM) i stejné číslo (SG :: PL), v pádech se však liší: *vienas* je v podmětovém nominativu, *kitas* v pádu předmětové reke, případně i s předložkou, cf. *vieni i kitus neatsižveļģia* ‘navzájem na sebe neberou ohled’.

Na počátku oddílu 6.4 jsme rozebírali větu *juodu nekeņčia vienas kito* ‘oni dva se navzájem nesnášejí’. Předvedli jsme, že výraz *vienas kito*, byt’ sestává ze dvou fonotaktických slov, vytváří jen jeden větný člen, protože se dá nahradit jediným lexémem, e.g. *savēs*, *pāmotēs*, ne však dvojicí lexémů, e.g. **Jōnas Marijos*. Abychom dvojici *Jōnas Marijos* vůbec mohli uvést jako náhradu za *vienas kito*, převedli jsme

nejprve podmětový nominativ *juõdu* ‘oni dva’ na genitiv tematické prolepsy *jũdvieju* ‘pokud jde o ně dva’. Tím se ve větě uprázdnila podmětová pozice a složka *vienas* ji okamžitě obsadila. Zdá se, že *vienas kito* je komplexem z donucení, z nedostatku vhodných syntaktických příležitostí.

Litevské gramatiky takové výrazy nijak netematizují,⁵⁴ podívejme se na ně proto v širších souvislostech. Vyjdeme z lexikálního obsahu obou složek: *vienas* znamená “sám, zvláště’ vyčleněný, jeden”, *kitas* pak “jiný, odlišný, další”. Při společném textovém výskytu tak vedou na dvojí designaci, jež z textově daných možností vybírá nejprve jednoho zástupce (*vienas*), pak ještě dalšího (*kitas*). Protiklad SG :: PL přitom vyjadřuje, zda se ti zástupci vybírají jako jednotlivci nebo jako skupiny, protiklad MASC :: FEM potvrzuje, že zástupci se vybírají z textově daných designátů jmen toho či onoho rodu.⁵⁵ Nyní rozlišme tři konstelace.

- Není-li textovou situací nijak dáno, jak se jednotliví zástupci vybírají, pokládáme výběr za nahodilý. Právě to motivuje komplex *vienas kitas* (vyskytující se i s jediným přízvukem coby *vienas kitas*) o významu “tu a tam někdo/něco”, ježž jsme předvedli v 6.4.2.1. Obě složky nutně vystupují ve stejném pádu. Kdyby tomu tak nebylo, popřela by se interpretace, že v prvním i druhém případě se vybírá stejným způsobem ze stejného souboru.

- Je-li naopak textovou situací dáno, kteří zástupci se vybírají, interpretujeme souvýskyt *vienas — kitas* jako kontrast “ten jeden” vs. “ten druhý”. Stojí-li každý výraz sám ve zvláštní predikaci, elementární větě, vzniká paralelismus “jeden [dělá to] — druhý [dělá ono]”. Pádová shoda obou výrazů jistě podtrhává struktúrní paralelismus kontrastívně postavených vět, není však nezbytně nutná, cf. “jedni s tím souhlasili — jiným se to nezdálo”.⁵⁶

- Kontrast *vienas — kitas*, což již předpokládá, že výběr designátů je z textu jednoznačně dán, se však může vyskytnout i v rámci jediné větné predikace. Právě zde místo paralelnosti dochází ke střetu, což vede na interpretaci “navzájem”. Nutnou podmínkou je, že každá ze složek *vienas — kitas* vystupuje v jiném větné vztahu (jinak by šlo o koordinaci, což je svého druhu paralelismus), a to se projeví i rozdílnými pádovými tvary, e.g. *kitą/kito/kitám*. Souvýskyt *vienas — kitas* v jediné větě je při této funkci tak důležitý, že se výslovně užívá

⁵⁴ Nemluví o nich ani naše referenční DLKG ani s ní myšlenkově propojená Valeckienė (1998), ačkoliv obě práce shodně vyčleňují třeba dvojici *vienas — kitas* (vždy shodné v rodě, čísle i pádu) coby prostředek koordinace dvou vět o paralelních syntaktických strukturách, e.g. *vieni tą kalnėli vadina Milžinkapių, kitì Šmėklų kálnu* ‘jedni tomu vrchu říkají Mohyla bohatýrů, jiní Strašidelná hora’. Pouze Rozinas (1996: 1.11.5), nakolik vím, tematizuje typ *vienas kitą* coby zvláštní druh zájmen, jimž říká «reciproční». Argumentuje přitom referenční sémantikou, proměnlivostí syntaktických rolí si nevšímá. V našem popisu však syntaktické role a morfologická způsobilost k nim jsou pro argumentaci klíčové.

⁵⁵ Do protikladu čísla lze teoreticky zahrnout i DU jako odkaz ke dvojici. Rys PL může formální shodou potvrzovat i individuální designát označovaný jménem pomnožným: spisovná norma vyžaduje nahradit *vieni* výrazem *vieneri*, leč *kitì* zůstává beze změny, cf. *vieneri mėtai — kitì mėtai* ‘jeden rok — druhý rok’.

⁵⁶ Tento interpretační postup je tak dobře zaveden, že sama skutečnost paralelního výskytu *vienas — kitas* ve dvou textově sousedních predikacích vede k obsahové interpretaci “je možný kontrast mezi dvěma skupinami” a nutí nás hledat, z čeho takové skupiny vybírat. Dobře to vidíme na příkladu *vieni tą kalnėli vadina Milžinkapių, kitì Šmėklų kálnu* ‘jedni tomu vrchu říkají Mohyla bohatýrů, jiní Strašidelná hora’ (n.54). Toto souvětí jistě předpokládá textovou přítomnost designátu pro “vrch”, teprve ono však sděluje, že vůbec existují dvě skupiny lidí odlišené jistým vztahem k tomu vrchu.

obou lexémů, i když pro první z nich ve větě není syntaktické místo, cf. *juōdu* (N) *nekeñčia* (VF) *víenas* (N) *kito* (G) ‘oni dva se navzájem nesnášejí’, ad litteram “oni dva nesnášejí jeden druhého”, kde “oni dva” i “jeden” svými nominatívy pretendují na syntaktickou roli podmětu, zároveň ji však zastávat nemohou. U typu *víenas kità*, *vienì kitỹ*, *vienà kitai* “(se/si) navzájem” proto dílčí morf *víenas* interpretujeme jen jako složku morfématického komplexu, jenž vystupuje v syntaktické roli jistého nepodmětového větného členu. Složka *víenas* se sice neskloňuje, leč proměňuje v rodě a čísle.